

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIVA

V S E B I N A

† T. G. Masaryk // DR. I. LAH: In memoriam T. G. Masaryk // L. ČERMELJ: Julijska Krajina

O B Z O R N I K

Dobrovoljec ing. Ivan Gosar (J. A.) // V pričakovanju reakcij (Dr. B. Vrčon) // Notranjepolitični pregled (Verko) // Ob 30letnici ustanovitve tržaškega akad. društva »Balkan« (L. Č.) // II. Vseslovanski pedološki kongres (G. S.) // Vzgoja kopaškega maraščaja (H.) // O razširjenju nameščenskega pokojninskega zavarovanja (—drjk.) // V tednu Rdečega križa (Dr. I. Lah.)

P O R O Č I L A

Masaryk in Hitler v Steedovem gledanju (Verko) // Zadrružni zbornik ob 100letnici Miha Vošnjaka (B) // E. Lilek: Kritične pripombe k obravnavam češke in nemške zgodovine, II. in III. del (L. Č.) // »Naši pogledi« (S.) // »Naš rod« 1936/37 (Inko) // Dr. V. Murko: Davčne oprostitve in davčne olajšave (B.) // Ante Dukić: Vzgljaji na žizni i mir, prevel N. Fedorov (Inko)

DROBTINE

* L. III * 9-10 *
L J U B L J A N A 1 9 3 7

Misel in delo izhaja vsak mesec 9.-10. št. september - oktober 1937

Redakcija zaključena 11. oktobra 1937

Naročnina letno 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrta leta 15 Din
Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/l.
Poštni predal 322. Poštočerkovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj,
dr. Fran Spiller - Muys in dr. Alojz Zalokar

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
v Ljubljani r. z. z o. z. (Predstavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani (Predstavnik Fran Jeran)

Uredništvo je prejelo:

Dr. Ivan Lah: Razgovor o K. H. Máchovi. Reminiscencie a reflexie. S povolenim autora preložil dr. Vojtech Měrka. Juhoslovanská knižnica, svázok 7. Nitra (Č. S. R.), 1937.

Dr. Vojtech Měrka: Dr. Ivan Lah. (Literarna biografija.) Tlačou Prvej slovenskej (= slovaške) knjihtlačiarne v Nitre, 1937.

»Razstava slovenskega novinarstva« v Ljubljani 1937. Ob 140-letnici Vodnikovih »Lublanskih Noviz«. Uredil B. Borko. Najvažnejši v tem zborniku je dr. J. Šlebingerjev bibliografski pregled vseh slovenskih časnikov in časopisov od Vodnika (1797) do danes; urejen je kronološko in po strokah. (Poročilo priobčimo prihodnjič.)

Ivan Prijatelj: Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857. Ljubljana 1937. (Ponatis v knjigi izdalo »Slavistično društvo«. Poročilo priobčimo prihodnjič.)

Dr. Bogumil Vošnjak: Ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka, prvega slovenskega zadržarja. I.) Značaj Mihe Vošnjaka, II.) Socialni nauk dr. Jože Vošnjaka. Beograd, 1937.

»Čas«, revija Leonove družbe, 1936/37, št. 7—8.

»Mrtva straža«. Izhaja vsaj četrtletno. Letnik I., štev. 3, Ljubljana, 10. okt. 1937.

»Naša misel«, omladinski kulturno-politični list. Leto III., 9. okt. 1937, št. 1.

»Popotnik«, časopis za sodobno pedagogiko, št. 9—10, zaključna številka letnika 1936/37.

»Slovenski pravnik«, letnik LI., št. 7—8 in 9—10.

»Sobota«, tednik v Kranju, št. 5—10.

Umrl je 14. septembra 1937

PRESEDNIK OSVOBODITELJ ČEŠKOSLOVAŠKE

TOMAŽ G. MASARYK

največji sodobni evropski državnik, filozof, politik-demokrat, vzgojitelj, graditelj temeljev evropskega miru, delavec za napredek človeštva. Njegovemu spominu se klanja ves kulturni svet. Z bratskim češkoslovaškim narodom žalujemo enako iskreno Jugoslovani, med najprvimi mu izrekamo srčno hvaležnost Slovenci. Bil je pravi služabnik Pravice, učitelj Resnice in njen borec. Zmagoval je, ker je tudi v trpljenju veroval, kar je vedno učil :

RESNICA ZMAGUJE!

IN MEMORIAM T. G. MASARYK

Ko smo leta 1920 — bilo je v prvih pomladnih dneh — stali v sprejemni dvorani na praškem gradu — (bil je to po vojni prvi izlet jugoslovanskih novinarjev in kulturnih delavcev v bratsko češkoslovaško republiko, da se poklonimo njenemu prezidentu ob njegovi 70 letnici in si ogledamo prve začetke novega državnega življenja) — je nastalo vprašanje, kdo naj govori. Med nami je bilo mnogo takih, ki jih je Masaryk poznal iz prejšnjih let kot svoje učence in sobojevnike, posebno iz časa zagrebškega in Friedjungovega procesa, z mnogimi pa je tudi med vojno deloval skupaj v Švici, Parizu in drugod. Prezident je stopil med nas iz sosedne sobe v spremstvu dveh gospodov in nas je vse po vrsti pozdravil. Videlo se je, da se spominja še vseh obrazov, le tu in tam je nekoliko postal:

»Mi smo se že videli...«

»V Zagrebu...«

»Da, da, spominjam se. To je bilo takrat, ko...«

Tako je obšel ves naš polkrog, podal vsakemu roko in ga pogledal s svojimi prodornimi očmi, ki so bile enako nebeško mile kakor neizprosno stroge. Tako smo ga mi imeli v spominu iz predvojnih praških časov, ko je stal sredi boja na vse strani, obdan od svojih oboževalcev in nasprotnikov, pričakovano povsod s strahom in ljubeznijo, kamor je bil izzvan, da nastopi s svojo ostro besedo in jasno mislijo, da izvojuje novo zmago nad zmedenimi pojmi in napačnimi nazori... Res, nič se ni izpremenil: še vedno isti prozni korak, žive kretnje in ista magična roka, ki se je zdelo, da oblikuje razsodbe na desno in levo.

Velik je bil trenutek, ko smo po dolgih letih tako zagledali pred seboj svojega učitelja.

Izpregovoril je v imenu vseh Milan Marjanović, eden prvih voditeljev one naše mladine, ki je rastla pod vplivom novih idej, prinešenih koncem stoletja iz Prage na naša tla.

Rekel je:

Gospod predsednik! Prišli smo, da se Vam na gradu čeških kraljev poklonimo ob Vaši 70 letnici, kot svojemu učitelju in bojevniku. Vi, gospod predsednik, ste znali v sebi na čudovit način družiti in premagovati kontraste, ki gibljejo današnji svet. In v tem je velikost Vaše zmage. Vi ste bili realisti in vendar največji idealisti, bili ste pacifisti, a postali ste militaristi, da ste priborili svojemu narodu svobodo, Vi, ki ste bili po svojem delu kozmopoliti, ste bili obenem največji nacionalisti, ker je vse Vaše delo stalo v službi domovine. Vi ste bili po svojih naukih socialisti in vendar ste bili individualisti, ki ustvarja le iz zdravih osebnosti zdravo družbo. Vi, pristaš evolucije, ste postali revolucio-

nar, ko je to zahtevala doba, in iz teoretičnega učenjaka ste postali praktičen državnik, ki je v trenutku obvladal svetovni položaj in vprašanje malega naroda v njem. Da, ravno v poznanju malih vprašanj je bila vaša velikost, s katero ste obvladali in prevladali velike diplomate, ki jim ne gre za malenkosti. V Vas so se vsi ti kontrasti ujemali in izravnali, kajti vzrastli ste v sredi dveh svetov Rusije in Evrope, vzhodnega in zapadnega sveta, in spoznali, da je zmaga Evrope v tem, da premaga v sebi te kontraste in po njih uredi svoj bodoči razvoj.«

Tako približno je govoril Milan Marjanović in meni so se zdele njegove besede globoko resnične in premišljene. Da, izravnavanje kontrastov, to je morebiti ono, kar tvori velikost tega nenavadnega moža...

Tudi Emil Ludvig govori o tem v svoji knjigi »Razgovori z Masarykom«. Slišal je iz vrst nasprotnikov očitke, da Masaryk ni dosleden: češ, da je moral kot prezident zatajiti marsikaj, kar je učil kot profesor. Če obsoja nasilje, zakaj dopušča, da se gode krivice narodnim manjšinam v ČSR, Nemcem in Madžarom? Da, tu je bilo težko izravnati kontraste, ki so bili stoletja zraščeni z zemljo. Tradicije se ne izpreminjajo čez noč, narodi, ki so vladali, ne morejo takoj priznati enakopravnosti. In narodi, ki so bili stoletja zatirani, ne znajo biti na mah gospodarji in zapovedniki. In vsa Češka, Morava in Slovakija je bila polna teh kontrastov. Predsednik, izravnaj jih! Masaryk ni bil nikoli šovinist, saj je obsojal vsak šovinizem. Tudi v lastnih narodnih vrstah. Tu še predvsem. Od prvega početka je veljal njegov boj šovinizmu, tako verskemu kakor narodnemu ali pa socialnemu. Edino v ljubezni do resnice je bil šovinist. Od tod njegov ogromni boj na vse strani in od tod njegove zmage.

Skušal je obvladati v mladi republiki ekstreme in nasprotja kot strahove preteklosti in posrečilo se mu je, da so se mu ob smrti poklonili vsi, ki jim je bil vladar, s priznanjem, da so imeli v njem dobrega in pravičnega predsednika, ki je čuval pred krivico vsakega in vsem enako izkazoval pravico in dobroto.

Mislec in vladar

Z Emilom Ludvigom sta prišla na razgovor, kako mu je bilo, ko je podpisal prvo smrtno rzsodbo. On, ki je tako visoko cenil človeka in človeško življenje in obsojal smrtno kazen... Da, to, kar bi bilo drugemu vladarju samo dolžnost, je njemu postalo problem. Filozof na tronu. Ni bilo to ne prvič ne zadnjič, ko je mislec prevladal nad državnikom. Državnik pozna samo korist države, vladar mora poznati samo zakone, a mislec?... Zanj so zakoni izven paragrafov... Priznal je nemškemu pisatelju, da ga je stal tisti podpis smrtne kazni nekaj noči težkega duševnega

boja... To je notranja borba velikih ljudi, ki jim življenje ni sestavljeno iz matematičnih formul. Ne, življenje je del neskončnosti in človek je del večnosti. Kako in po kateri pravici naj človek umori človeka?... Pisal je pismo nesrečnemu razbojniku; a izkazalo se je, da je bil razbojnik manj nesrečen nego vladar, v katerega rokah je bilo njegovo življenje, kajti razbojniku ni bilo nič do pomilostitve... Njemu pa ni bilo tako, kajti od vsega začetka se je boril za življenje nesrečnih, za reševanje izgubljenih, za višje pojmovanje človeških dolžnosti in pravic.

Tako ga je stalo nekaj težkih noči življenje nevrednega človeka ob času, ko drugi brezčutno prepuščajo smrti na tisoče dobrih in poštenih ljudi. Njegovo dobroto so zlorabljali brezvestni ljudje tako, da je število zločinov zelo narastlo; bila je povojna doba. »Ne upiraj se zlu z zlim«, je učil Tolstoj, a Masaryk mu je ugovarjal, da je treba tudi proti zlu nastopiti s silo, ker se zlo samo v sebi ne uniči, kakor je to trdil jasnopoljanski apostol.

Zato je moral sam v sebi premagati misleca in človeka, da je kot vladar in državnik mogel izpolniti svojo dolžnost.

Vzhod in zapad

Zanimiv je bil njegov obraz. To ni bil češki tip, ki je bil tako krepko izražen v glavi in postavi dr. K. Kramařa, njegovega so- in protibojevnika. Ne, v tem izrazu in obrazu je bilo nekaj posebnega, nečeškega, nekaj svetškega... Prej bi ga smatral za pustega Angleža, kakor pa za čustvenega Čeha — Slovana. Mislite si n. pr., kako sta si stala — še l. 1910. — nasproti z L. N. Tolstim na Jasni Poljani. Na eni strani ono pristno rusko lice z vsemi tipičnimi potezami ruskega mušička — na drugi strani človek svetovnega formata, ne le po izobrazbi, tudi po duši in zunanosti. Tam na prvi pogled nekaj našega, ruskega, slovanskega, tu na videz nekaj tujega, splošno svetskega... Tam slovanski vzhod, tu evropski zapad. Njegova zakonska zveza ga je še bolj približala anglikanskemu svetu. Čudna so pota usode ali višje Previdnosti!... Njegov boj za žida Hilserja, s katerim si je nakopal doma toliko sovraštva, mu je pridobil ime v židovskih krogih, ki mu te do-brote niso nikoli pozabili; ko so med svetovno vojno imeli židje v časopisju in politiki ogromno moč, so se zanj zavzeli. Njegova poroka z Američanko, ki je tudi služila za agitacijo njegovim domačim nasprotnikom, ga je pripravila za pravičen nastop v onem svetu, kjer o uspehu bolj odločajo oblike družabnega življenja, nego neolikano podane teoretične znanosti, in prav ta svet — Anglija in Amerika — je odločal o naši usodi. Res je, privadili smo se njegovega obraza, ko je postal »tatiček«, a v njegovem izrazu, v postavi, obleki je bilo vedno nekaj svetskega; z njim je postala tudi CSR svetovna. In to ji ni bilo v škodo, kajti vsi njeni sosede (Poljaki, Avstrijci, Madžari) so imeli v svetu mnogo prijateljev, ki so le neradi videli, da je vzrastla sredi Evrope nova država na račun onih starih znancev.

„Nova Evropa“

Da, najbolj tragično za nas Slovence je bilo, da smo tako malo poznali svet in da je svet tako malo poznal nas. Čehi so vsaj tuintam poskušali najti zvez izven Avstrije — imeli so prijatelje, ki so skrbeli za to, da jih je spoznal svet, E. Denis je napisal češko zgodovino v francoščini, Seton Watson je razkril pred Evropo slovaško vprašanje. A vse to je bilo malo v primeri s poljsko in madžarsko propagando. Kaj šele mi, ki nismo nikoli iskali zunanjih zvez in bi bili že tako misel obsojali kot veleizdajalsko!... Pa je napočil čas, ko je Evropa odločala o naši usodi. Mi pa smo mislili, da angleški državniki natančno poznajo vsako koroško vas, da dobro vedo, kod gre nemško-slovenska meja, da jim je znan vsak kót tam pod Alpami, da vedo, kaj je Beljak, Celovec, Velikovec, Maribor, Mura, Raba, Trst, Gorica, Istra!... Nismo vedeli, da so veliki narodi v tuji geografiji največji analfabeti. Da nje zanima zemljepis samo tam, kjer gre za njihove koristi... Da so zato Turčijo in Avstrijo smatrali za turško in nemško ozemlje in da so se brigali za druge narode le, če je šlo njim v račun. Mi pa smo tako dobro poznali njih dežele, države in kolonije! Celo misijone smo jim pošiljali. Njih jezikov smo se učili. Oni pa nič. Niso poznali ne dežel ne mest, ne mej ne jezikov... Niti onih, ki so se za to trudili, kaj šele naših, ki smo jih komaj sami poznali!... Pa smo hoteli, naj ta Evropa po pravici razsodi našo pravdo. Kakšna prevara! Kako bridko smo plačali to svojo vero v svet, ki nas ni poznal, poznal pa nas ni, ker ga nismo zanimali. Nas je bilo sram, če nismo poznali tuje zgodovine in geografije, oni pa se svojega neznanja niso prav nič sramovali. Kdo naj pozna vse one male deželice in kronovine, iz katerih je sestavljena avstrijska monarhija. (Sicer pa: ali mi poznamo n. pr. vse meje in pokrajine Škotske?) Zato nas ne poznajo niti danes, ko smo na njihovi karti, kaj šele takrat, ko so prvič slišali o nas!

Dva moža sta bila, ki sta evropske diplomate učila spoznavati srednjo Evropo in njene probleme, ko je završala svetovna vojna. To je bil Fran Supilo, ki je svetu razkril naš jug in jadranske probleme, in T. G. Masaryk, ki je s svojo avtoriteto podal celoten načrt nove Evrope, o kateri so imeli največji diplomati le meglene pojme. Dočim so oni gledali na vse vsak s svojega sebičnega kota, je razvil Masaryk evropski problem v celoti. Le sin malega naroda, ki je že pol stoletja preživel vse te probleme, iščoč rešitve za svoj podjarmljeni narod, je mogel pravilno razumeti in podati vsa vprašanja, ki jih je postavila pred državnike svetovna vojna. Pri delitvi nove Evrope je mnogo in pravilno mislil o nas. Ako smo dosegli manj, nego je on predlagal, ni bila to njegova krivda, ampak naša... Njegova »Nova Evropa« bo še dolgo ideal mednarodne in evropske pravičnosti. Zopet in zopet bi jo morali proučevati mi vsi in z njo stopati pred svetovni forum.

Pohod mladine

Ko je Masaryk leta 1872. kot 22 leten mladenič zapuščal gimnazijo, je bil zaveden Čeh, dasi v mladosti ni imel posebne narodne vzgoje, saj je bila njegova mati nemško vzgojena, in kraj, kjer je rasel, je bil na meji med Čehi, Slovaki in Nemci. Čut pravičnosti je v njem vzbudil zavednega Čeha, kar je pričal tudi s svojim imenom: T. Vlastimil Masaryk. Pod tem imenom je pisal še svojo prvo razpravo o domoljubju pri Platonu. To so bila ona sedemdeseta leta, ko je v umetnosti zmagoval realizem nad romantiko. Tudi v politiki je bilo treba več realizma. Lepe so bile pesmi in pohodi leta 1848. A revolucija ni prinesla svobode. Prinesti jo mora evolucija. Država ima zakone in parlament, narodi, pomagajte si!... Tako je nastopila proti praznemu navdušenju doba dela. Masaryk je označil to dobo s Havličkovimi besedami:

»Naši predniki so za domovino umirali, mi moramo zanj živet in delati!«

Kakšna proza v primeri z romantiko preteklosti!... In vendar je bil v nji ves rešilni evangelij. Ves Masarykov ogromni boj je boj proti romantiki za realno politiko, boj proti laži za resnico. To se je reklo iti proti produ, sprejeti boj vseh proti vsem. Kako prozaično zveni njegov nauk:

»Vedno moramo upoštevati to, da smo majhen narod v neugodni zemljepisni legi. To dejstvo nam nalaga praktično dolžnost, da še bolj poglobimo svoje stike z ostalim svetom, da več mislimo in delamo kakor oni drugi. Z besedami Palackega povedano: Vsak zaveden Čeh in Slovak mora delati trikrat toliko kakor člani drugih velikih narodov, ki so v ugodnejšem položaju. Ako se hočemo vzdržati, moramo vse svoje kulturne in politične napore še stalno in neprestano množiti. Res je, da to zahteva mnogo truda in dela, toda kdor se boji dela in napora, naj ne govori o narodu in ljubezni do domovine.«

Ne, njegovi nauki niso bili vabljeni, zato so budili odpor, a bili so resnični in rešilni... In tudi v tem je bilo v njem združenih dvoje kontrastov: z ničemer ni vabil k sebi, ni se laskal nikomur, ničesar ni obetal, njegov glas je bil oster, skoraj osoren, pogled strog, beseda kratka, odsekana — vedno bojna in bojevita, in vendar je mladina, ko je spoznala resnico, drvela za njim, ga ljubila in oboževala. Taka je moč resnice.

V širši javnosti mu je pridobila zaupanje množic nesebičnost in poštenost. Ni imel za seboj večine, a imel je manjšino, ki je zmagovala z resnico.

Češka akademska mladina je bila do leta 1889 zbrana v akademskem »Čtenarskem spolku«. Zaradi neke brzoglavke francoski mladini je bil AČS razpuščen. Nastala je »Slavie« s širokim vzgojnim programom. Z njo se začenja veliko mladinsko gibanje na Češkem. Med akademsko mladino, ki je vzrastla iz nižjih vrst, je vrelo. Prevladovala so v nji socialistične in

anarhistične smeri. Tako je prišlo do zarote in procesa »Omladina« (1893). Badeni, poulični boji, odpor proti Dunaju! Leta 1895 zagrmi v Zagrebu: madžarska zastava je sežgana, ekscesija. Praga sprejme vase vse. Masaryk je duševni vodja te mladine. Pojavljajo se dijaški listi: »Misao«, »Mlada Hrvatska«, »Nova Nada«. St. Radić, Svet. Pribičević in dr. so na čelu te mladine. Med Slovenci dr. A. Drmota. Ob prelomu stoletja 1900 je mladina pripravljena na pohod. Začne se prosvetno delo med ljudstvom in delavstvom s predavanji in društvi. To je t. zv. napredna omladina. V Pragi se združi vsa ta mladina v ogromen »Svaz češkoslov. študentstva«. (1904) Na jugu je prišlo do velikih kongresov (Novi Sad 1902, Sofija 1903, Beograd 1904.) Vsa ta mladina na severu in jugu stoji pod vplivom Masarykovih nazorov. Realizem, socializem, agrarizem. Pri nas so pred vsem Drmotovi »Naši Zapiski« odpirali dotok novim idejam. V ozadju je rastel revolucionarni nacionalizem. Prej nego je mislil učitelj, prej nego so računali učenci, so dozoreli dogodki. Leta 1904 kronanje v Beogradu in dijaški kongres, leta 1908. aneksija in kriza, leta 1912. balkanska vojna, 1914. svetovna vojna, ki je imela razrešiti vse probleme te generacije. Sami koraki! Skoki.

Ves čas je stal sredi nas On s svojo bodrilno in mirilno besedo, dokler ga nismo leta 1920 pozdravili kot zmagovalca na Hradčanih. Tako je dokončal tudi naše veliko delo. Komaj četrt stoletja! Štirideset let je od takrat!

Filozof na tronu

Že modri Platon je rekel, naj vladajo državam filozofi, t. j. najmodrejši. In zdaj si predstavljajte, da bi sedel na prestolu v Nemčiji ali kjerkoli tak nemški filozof, kakršne poznamo iz polpretekle dobe: mož z razmršeno brado, z neizogibnimi očali, kuštravo glavo, zanemarjeno kravato, nezlikano obleko, s srepim pogledom, mračnim obrazom in nujno potrebnim dežnikom. To je bil tip nemškega učenjaka — modrijana. Proti temu tipu profesorja se je Masaryk uprl. Zatožili so ga celo na Dunaju, da se norčuje iz nemških profesorjev in njihove filozofije. Ne, takega filozofa si gotovo tudi Platon ni predstavljal na čelu države. Tem manj bi bil mogoč v današnji moderni dobi. Da, državi naj vladajo najmodrejši. A to ni ona šolska književna modrost, ki sestoji iz mnogo mnogo besed in nešteto knjig. Da, pred vsem knjig, knjig, knjig... Ne, to mora biti življenjska modrost, zdrava modrost, prava modrost. Tak modrec je zmožen za vladarja. Masaryk ni bil nikoli profesor onega starega kova, ki mu je vsa učenost zakopana v knjigah: bil je profesor življenja, vzgojitelj — učitelj. Zato je iz tega filozofa postal vzoren moderni vladar. (Znano je, da so krstili ČSR za republiko profesorjev, a ti profesorji so se kot državniki sijajno obnesli, drugim v zgled in opomin.) Zato tudi njegova demokracija ni anarhija, ampak avtoriteta, skoraj diktatura, a diktatura duha, red in napredek.

Povedal sem že, kako smo ga nekoč v Pragi povabili jugoslov. študentje, naj pride nam predavat o razmerah na našem jugu (vrnil se je bil takrat iz Hrvatske, kjer je zbiral podatke proti avstr. diplomatskim intrigam). Zbrali smo se v restavraciji »U Pokornych« v Ječni ulici, naročili vsak svoje pivo, pušili cigarete in čakali njegovega prihoda. Prišel je točno. Pozdrav, aplavz i. t. d. Vse je čakalo, da bo veliki borec za resnico in pravico začel grmeti proti Avstriji in njenim spletkam na Balkanu, katerih žrtev je imela postati Srbija. Toda začel je nekako tako: Bil sem tam doli pri vas in sem videl marsikaj. Tudi mnogo slabega in žalostnega. A to niso samo tujci, ki ustvarjajo težke razmere pri vas. To je tudi vaša inteligenca. Tudi vi hočete postati nar. inteligenca. A kdor hoče vzgajati druge, mora najprej vzgojiti sam sebe. Poglejte ta dim v sobi in te vrčke po mizah. (Cigarete so začele ugašati, vrčki so ostali nedotaknjeni!) Poslušali smo dalje. Govoril je o razmerah na našem jugu, kakor so... Preden bo ta narod zmožen boja in odpora, ga je treba pripraviti... Ne na revolucijo, na delo, na boj. To bo vaša dolžnost. A preden se boste tega dela lotili, če hočete, da bo imelo res uspeh, vam svetujem: Začnite pri sebi! Da, vaša prva dolžnost je: začeti pri sebi... Tako je šlo do konca. Ko je končal, se je na kratko poslovil in odšel. Okrog ust mu je igral tisti značilni nasmeh...

Tako je gledal nas. Mnogo resnice je bilo v njegovih besedah. Čutimo jo še dandanes. Sploh imajo njegove besede in izjave na sebi nekaj večnostnega. Veljavne so za vse čase in kraje. Večnožive so, ker so odmev resnice. Zato segajo iz preteklosti v bodočnost, kakor besede preroka. Ponosni smo na to, da je takega misleca preroka rodil mali, naš bratski narod in da smo bili tudi mi deležni njegove skrbi in dobrote.

A za zahvalo bi morali sprejeti nauk našega prijatelja Setona Watsona: »Narod, ki rodi preroka, ima vzroka dovolj, da je na to ponosen in hvaležen Bogu, toda dvakrat blagoslovljen je narod, ki prizna v preroku res preroka takrat, kadar se pojavi.«

Del tega blagoslova od življenjskega dela T. G. Masaryka je padel tudi na nas.

JULIJSKA KRAJINA

Ozemlje, ki je bilo l. 1920. in l. 1924. priključeno Italiji, obsega Julijsko Krajino ter Zadar in nekatere dalmatinske otoke. Sedanja razdelitev ozemlja v pet pokrajin: Goriško, Puljsko, Reško, Tržaško in Zadrsko, datira šele od leta 1927. Nekaj občin pa je tudi po sedANJI razdelitvi ostalo v Videmski pokrajini, v kateri sta že od prej tudi Beneška Slovenija in Rezija. Čitatelja, ki bi se hotel podrobneje seznaniti s postankom teh pokrajin in z obsegom sedanjih občin, opozarjamo na literaturo, navedeno ob koncu spisa. Kdor bi se pa zadovoljil samo s pregledom sedanje politično-upravne razdelitve tega ozemlja, naj si preskrbi »Etnografsko karto Julijske Krajine, Beneške Slovenije in Zadrske pokrajine« v merilu 1:300.000, katera izide te dni v založništvu Publicističnega odseka Zveze jugosl. emigrantskih društev. V pričujočem članku in v člankih, ki bodo temu sledili, pa bomo podali nekak kritični pregled posameznih pokrajin na podlagi najnovejše uradne statistike.

I. Tržaška pokrajina

Tržaška pokrajina je bila v svojem sedanjem obsegu ustanovljena takoj po nastopu fašistične vlade v začetku leta 1923. Toda njene prave meje in njen pravi obseg izhajajo šele iz podatkov o zadnjem ljudskem štetju leta 1936. Vse prejšnje statistike in karte so zlasti glede obeh občin, ki mejita z Jugoslavijo, namreč glede Postojne in Št. Petra na Krasu, dokaj netočne. Uradna statistika pravi sicer, da ni nastala pozneje nobena teritorialna izprememba, dejansko pa obsega po najnovejših podatkih Tržaška pokrajina 1.278,86 km², po vseh prejšnjih pa skoro 50 km² manj, namreč le 1.229,92 km². Površina postojnske občine je znašala po prejšnjih podatkih 11.176 ha, po najnovejših pa 13.354. Podobno je poskočila površina občine Št. Peter na Krasu od 7.327 m na 10.034 ha.

Tržaška pokrajina obsega ves nekdanji tržaški politični okraj, pretežni del postojnskega okraja, odlomek logaškega okraja, skoro ves sežanski in tržiški okraj ter precejšen del koprškega okraja.

Iz prvotnih 45 samostojnih občin in nekaterih frakcij drugih občin se je postopoma stvorilo sedanjih 30 občin. Te občine imajo skupno 148 frakcij, odnosno 210 naselij. Kot naselje (statistika jih imenuje središča) se smatra skupina hiš, med katerimi je vsaj ena, kjer se ljudje zbirajo, kakor n. pr. cerkev, šola, postaja, trgovina ali pod.

Izmed občin Tržaške pokrajine jih je l. 1936. imelo 5 manj kot 1000 prebivalcev (Primerjaj razvidnico I!), 8 od 1000 do 2000, 10 od 2000 do 5000, 4 od 5000 do 10.000 (Dolina, Gradež, Postojna in Ronke), samo dve

od 10.000 do 20.000, namreč Milje in Tržič, in le ena občina še več prebivalcev, t. j. Trst, ki je štel 255.000 duš.

I. PREBIVALSTVO V OBČINAH TRŽAŠKE POKRAJINE PO OBČINSKEM OBSEGU 21. APRILA 1936 V LETIH 1869—1936.

št. občina	š t e v i l o p r i s o t n i h p r e b i v a l c e v								
	31. XII. 1869	21. XII. 1880	31. XII. 1890	31. XII. 1900	31. XII. 1910	1. XII. 1921	21. IV. 1931	21. IV. 1936	
1. Britof	1.079	1.083	1.191	1.144	1.037	990	1.058	988	
2. Bukovje	623	631	664	604	604	598	605	627	
3. Devin-Nabrežina	3.045	3.168	3.710	4.063	5.104	4.085	4.632	4.744	
4. Divača-Škocijan	2.896	3.100	3.270	3.242	3.096	2.865	2.793	2.760	
5. Doberdob	548	516	601	668	673	516	740	844	
6. Dolina	4.378	4.595	4.860	4.899	5.173	5.118	5.014	5.080	
7. Dovolje	1.908	1.805	1.834	1.873	1.947	1.834	1.863	1.725	
8. Fujan	1.081	1.325	1.525	1.756	2.108	2.157	2.152	2.353	
9. Gradec	2.795	3.015	3.441	3.973	4.721	5.219	5.849	5.640	
10. Hrenovice	3.269	2.979	2.745	2.684	2.620	2.463	2.536	2.593	
11. Košana	1.951	1.972	1.951	1.888	1.778	1.769	1.593	1.610	
12. Lokev	946	869	1.151	1.198	1.178	1.230	1.087	1.131	
13. Milje	4.616	6.366	7.318	8.448	11.043	11.484	11.802	11.644	
14. Postojna	4.077	3.986	4.056	4.066	4.269	4.936	6.692	8.585	
15. Repentabor	783	774	824	915	968	937	966	916	
16. Ronke	2.735	2.846	3.077	3.483	4.269	4.846	5.882	6.515	
17. Senožeče	2.024	1.979	1.760	1.702	1.639	1.634	1.512	1.371	
18. Sežana	3.844	3.911	3.938	4.108	4.223	3.605	3.468	3.504	
19. Slavina	1.759	1.919	1.859	1.854	1.931	1.906	2.193	2.337	
20. Starancan	820	788	906	910	1.106	1.389	1.994	2.348	
21. Sv. Peter ob Soči	1.186	1.111	1.098	1.196	1.288	1.516	1.575	1.571	
22. Škocijan	1.945	2.163	2.320	2.418	3.007	3.386	3.773	4.120	
23. Smihel	2.110	2.307	2.133	2.195	2.112	2.131	1.894	2.033	
24. Štjak	869	824	849	856	849	797	765	727	
25. St. Peter na Krasu	2.390	2.566	2.819	2.893	3.191	3.105	3.516	4.403	
26. Tomaj	2.004	1.941	2.009	1.949	1.951	1.853	1.702	1.627	
27. Trst	123.098	144.844	157.466	178.599	269.510	238.655	249.574	252.437	
28. Tržič	3.686	3.756	4.712	4.512	8.133	11.838	18.202	19.656	
29. Turjak	1.079	1.088	1.150	1.182	1.491	1.620	1.703	1.876	
30. Zgonik	1.345	1.330	1.426	1.419	1.474	1.458	1.369	1.377	
Vsa pokrajina	184.925	209.557	226.663	250.697	312.493	325.940	348.494	357.142	

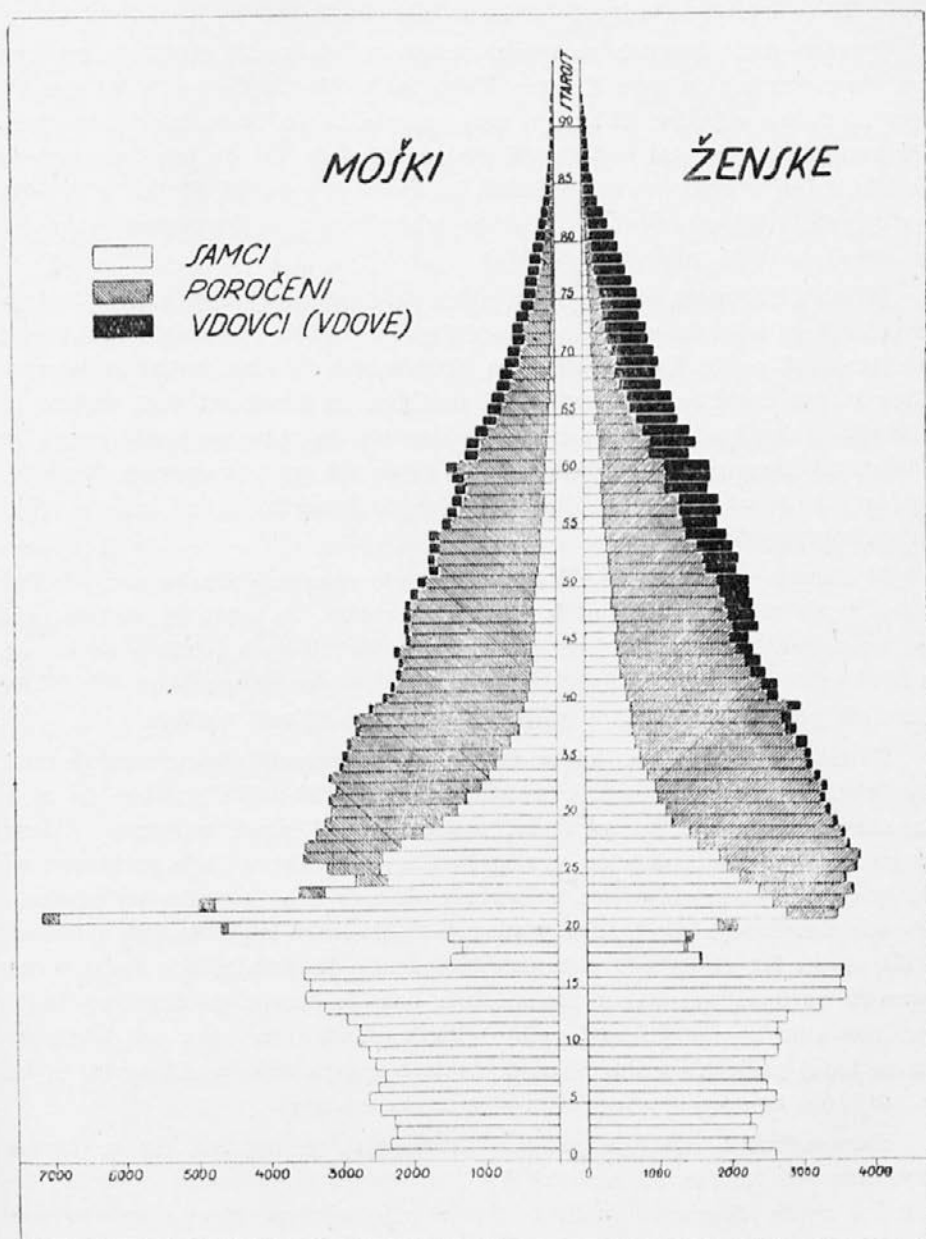
Ker je znašalo število celotnega prebivalstva 357.142, je razvidno, da je več kot $\frac{7}{10}$ prebivalcev Tržaške pokrajine, ki se prostira od morja do jugoslovanske meje, bivalo v glavnem mestu Trstu in niti $\frac{3}{10}$ v manjših naseljih. 5,7% vsega prebivalstva je živelo v raztresenih hišah.

Temu primerna je seveda tudi gostota prebivalstva. Povprečna gostota vse pokrajine je po štetju iz leta 1936. 279 oseb na km², za samo tržaško občino pa 2623 in za ostale občine komaj 89.

Specifikacija prebivalstva celotne pokrajine po starosti, spolu in civilnem staležu je razvidna iz diagrama. Pri sestavi diagrama smo vpoštevali ob času štetja prisotne prebivalce. Uradno štetje navaja namreč poleg tega prebivalstva še nekakšno »specialno prebivalstvo«, v katero so všteti tudi

mladenci, ki so bili tedaj pod orožjem v Abesiniji in v raznih italijanskih kolonijah. Teh je bilo aprila meseca lanskega leta 3.465.

**PREBIVALSTVO TRŽAŠKE POKRAJINE LETA 1936. PO STAROSTI, SPOLU
IN CIVILNEM STALEŽU.**

Število prebivalcev za posamezna starostna leta od 75. leta dalje ni povsem točno, temveč interpolirano po podatkih za razdobja po pet let, ki so nam bili na razpolago. Vendar to bistveno ne izpremeni celotne slike, zlasti, ker gre za letnike, ki imajo svojo življenjsko nalogo že za seboj.

Na prvi pogled bo čitatelj že opazil ožino pri starosti od 17. do 19. leta. To so letniki iz vojne dobe, ko je bilo število rojstev izredno nizko.

Izredno dolgi izrastek na moški strani za letnike 20 do 22 je značilen za vse pokrajine Julijske Krajine. Tako veliko število fantov v tej starosti gre na račun vojakov, ki služijo svoj kadrski rok v Trstu in v onem delu Notranjske, ki je ostal pod Italijo. Po uradni statistiki sta bila lani meseca aprila, torej v času, ko se je Italija bojevala v Vzhodni Afriki, v Tržaški pokrajini 15.132 moža vojske in druge oborožene sile. Povprečno vsaka 25. oseba ali vsak 11. moški je bil vojak.

Kljub prisotnosti tolikih mladeničev iz drugih pokrajin Italije je bilo vendar število žensk za 7.738 večje od števila moških. Na vsakih 1000 žensk je leta 1936 prišlo 958 moških, leta 1931 še 963. Uradna statistika je upoštevala pri določitvi razmerja med moškimi in ženskami tudi vojake iz Tržaške pokrajine, ki so se borili v Abesiniji in tako ugotovila razmerje 976 : 1000. Pomanjkljaj moških v letih 40 do 49 gre gotovo vsaj delno na račun izgub v svetovni vojni, v najvišjih letnikih pa na račun večje umrljivosti moških.

V starosti od 15. do 34. leta prevladujejo poročene ženske nad poročeni moškimi, v višjih letnikih pa obratno moški. Ta pojav je naraven, saj se ženske običajno mlajše poročijo kakor moški. V vseh letnikih pa je več vdov kakor vdovcev. Vdovci se pač laže v drugič poročijo. V višjih letnikih pa se izraža tudi v tej razliki večja umrljivost moških.

Za letnike 20 do 22 se, kakor rečeno, ne da razbrati pravo razmerje med moškimi in ženskami, ker je všteti preko 15.000 tujih vojakov in niso upoštevani domačini, ki so služili vojake drugod, zlasti v Afriki. V tem pogledu utegne biti važnejše legalno število prebivalstva, to je prebivalstva, ki ima svoje stalno bivališče v dotičnih občinah a je le prehodno odsotno. Po teh podatkih je bilo l. 1936. v starosti 20, 21 in 22 let 2058, 3061, odnosno 3161 moški ter 1700, 2600, odnosno 2356 žensk. Moških bi bilo tedaj v tej starosti za 1624 več kakor žensk, toda tudi to število je iluzorno, kajti pri tem smo upoštevali tudi veliko število mladeničev prav teh letnikov, ki so tedaj pribežali v Jugoslavijo, da se izognejo vojni v Abesiniji, in ki kljub temu figurirajo v legalnem številu prebivalstva.

Kar pa mora čitatelja posebno presenetiti, je dejstvo, da se širina diagrama od letnika 15 navzdol krči, mesto da bi se naravno širila. Ta izredni potek diagrama priča o stalno pojemajočem številu rojstev, od okroglo 6300 leta 1927. na 5337 leta 1936. (Prim. razvidnico II.). Število

umrlih pa se je v istem razdobju le neznatno znižalo, tako da je prirodni prirastek čimdalje manjši.

II. PRIRODNI PRIRASTEK PREBIVALSTVA TRŽAŠKE POKRAJINE V DESETLETJU 1927/1936.

leto	število živorojenih		število umrlih		prirastek	
	absolutno	v odtisočkih	absolutno	v odtisočkih	absolutni	v odtisočkih
1927	6310	18,7	4832	14,3	1774	4,4
1928	6120	18,0	4861	14,3	1556	3,7
1929	5878	17,1	5298	15,4	580	1,7
1930	6251	18,0	4402	12,7	1849	5,3
1931	5800	16,7	4560	13,1	1240	3,6
1932	5400	15,4	4771	13,6	629	1,8
1933	5160	14,7	4312	12,5	848	2,2
1934	5136	14,5	4056	11,5	1080	3,0
1935	5376	15,1	4366	12,3	1010	2,8
1936	5337	15,1	4767	13,5	570	1,6

Relativno število rojstev v Tržaški pokrajini je močno pod ustrežajočim povprečnim številom za vso Italijo, relativno število smrtnih slučajev pa skoro enako, tako da je tudi relativni prirastek prebivalstva v Tržaški pokrajini nizko pod povprečnim prirastkom vse Italije. (Glej razvidnico III.!)

III. POVPREČNI ODTISOČNI PRIRODNI PRIRASTEK PREBIVALSTVA V VSEJ ITALIJI V DESETLETJU 1927/1936.

leto	živorojenih	umrlih	prirastek
1927	27,5	16,1	11,4
1928	26,7	16,1	10,6
1929	25,6	16,5	9,1
1930	26,7	14,1	12,6
1931	24,9	14,8	10,1
1932	23,8	14,7	9,1
1933	23,4	13,7	10,0
1934	23,4	13,3	10,1
1935	23,3	13,9	9,4
1936	22,4	13,7	8,7

Odkar vlada v Italiji fašistični režim, število rojstev stalno pada in na tem niso prav ničesar izpremenili vsi vladni ukrepi, o katerih so poročali tudi naši listi. Podobni ukrepi so ostali brezuspešni tudi že za časa rimskih imperatorjev.

S kvantitativnim padcem prirodnega prebivalstva pa gre v Italiji vzporedno tudi kvalitativno poslabšanje, kajti fizično in moralno manj vredno prebivalstvo južnih pokrajin se neprimerno jačje množi kakor sorazmerno boljše prebivalstvo severnih pokrajin. Italija se postopoma, in sicer v čimdalje hitrejšem tempu »pomeridionalizuje«. Večji odtisoček rojstev od povprečnega za vso državo so imele leta 1936 sledeče dežele (compartimenti): Lukanija 32,3, Kalabrija 30,3, Pulje 29,9, Sardinija 28,2, Kampanija 28,1, Abruci in Molise 26,1, Sicilija 25,6, Lacij in Benečija 23,0, dočim je bil manjši v naslednjih deželah: Marke 21,8, Umbrija 20,5, Južni Tirol 20,0, Lombardija 19,5, Julijska Krajina in Zadar 18,5, Emilija 18,1, Toskana 16,6, Piemont 14,0 in Ligurija 13,7.

Jasno je, da se prebitek južnih krajev razlije po ostalem delu Italije. Ker pa ni posebno priljubljen, ga skušajo odvajati tja, kjer se jim zdi najmanj škodljiv, namreč v nove pokrajine: v Julijsko Krajino in na Južni Tirol.

Naravna posledica izredno nizkega in stalno padajočega števila rojstev v Tržaški pokrajini se izraža tudi v sestavi celotnega prebivalstva. Več kakor dve tretjini prebivalcev je v starosti nad 21 leta. Da je to razmerje tako neugodno, izvira tudi iz velikega števila odrastlih priseljencev. Po samem prirodnem prirastku bi se bilo namreč število prisotnih prebivalcev Tržaške pokrajine v času med zadnjim ljudskim štetjem 1931 in 1936 povišalo samo za 4655, po prebitku priseljencev nad izseljenci pa se je povečalo še za nadaljnih 3993, celotno tedaj za 8.648. Docela drugačna je slika, ako upoštevamo tako zvano legalno število prebivalcev. Prirodni prirastek tega prebivalstva je večji, namreč 5.457, ker so všteta tudi rojstva in smrti v drugih občinah. Iz tega smemo sklepati, da je plodovitost avtohtonega prebivalstva, ki je zlasti na deželi po večini slovensko, večja, kakor bi sledilo iz podatkov za prisotno prebivalstvo.

Jasno je, da tudi razmerje med izseljenci in priseljenci docela drugačno, ako upoštevamo legalno število prebivalcev. Medtem ko so od prisotnega prebivalstva priseljenci za 3993 nadkriljevali izseljence, so prevladovali z ozirom na legalno število prebivalcev izseljenci nad priseljenci, in sicer za 4.082. Iz tega je razvidno, da domače prebivalstvo, predvsem slovensko, zapušča domače občine in se izseljuje, na njegovo mesto pa da prihaja tuj element, ki ne krije samo po izseljevanju domačega prebivalstva nastalo vrzel, temveč jo celo nadkriljuje, tako da število prebivalstva jačje raste kakor bi ustrezalo samemu prebitku rojenih nad umrlimi.

Izseljevanje domačega prebivalstva in priseljevanje tujega elementa se izraža naravno tudi v strukturi prebivalstva. V tem pogledu so nam žal na razpolago samo podatki iz leta 1931. Z razvidnice IV. izhaja, koliko prebivalcev Trsta, Postojne in ostalih občin je bilo rojenih v sami občini,

koliko v Tržaški pokrajini, koliko v Julijski Krajini in Zadru, koliko v ostali Italiji in njenih kolonijah ter koliko v inozemstvu.

IV. PRISOTNO PREBIVALSTVO TRŽAŠKE POKRAJINE PO ROJSTNEM KRAJU IN SPOLU.

rojstni kraj	Trst			Postojna			ostale občine		
	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.
kraj bivališča	133.294	61.737	71.557	2.793	1.443	1.350	59.022	30.168	28.854
Tržaška pokraj.	8.547	3.312	5.235	809	344	465	9.002	3.916	5.086
Jul. Krajina	43.259	17.516	25.743	565	322	243	9.700	4.814	4.886
Ostala Italija	49.040	31.340	17.700	2.059	1.769	290	12.766	7.089	5.677
Ital. kolonije	59	28	31	3	—	3	5	4	1
Inozemstvo	15.314	6.263	9.051	463	174	289	1.726	741	985
neznano	61	43	18	—	—	—	7	3	4
skupno	249.574	120.239	129.355	6.692	4.052	2.640	92.228	46.735	45.493

Posebno značilen je primer Postojne. V tej občini je bila že l. 1931 velika razlika med številom moških (4.052) in številom žensk (2.640). Od prebivalcev sta bili komaj dve petini rojeni v sami občini, ena petina je bila rodod iz ostalih občin Julijske Krajine, skoro dve petini pa sta prišli iz starih pokrajin Italije. Od moških je prišlo $\frac{5}{8}$ od drugod, in sicer po pretežnem delu iz stare Italije. Večina teh je bilo vojakov. Po statistiki je bil tedaj v Postojni 1.171 vojak. Še bolj značilna mora biti slika za prebivalstvo Postojne leta 1936., ko je štela že 8.585 prebivalcev. Toda za to leto nam žal manjkajo podatki za podobno specifikacijo.

Zanimiv je pregled prebivalstva po starosti v zvezi z rojstnim krajem. V starosti do 14. leta je bilo 77.137 prebivalcev. Od teh jih je bilo 80% rojenih v občini svojega bivališča, 6,5% v ostalih občinah Julijske Krajine in niti 10% v ostali Italiji. Za osebe v starosti od 15. do 64. leta pa je bilo razmerje 49 : 23 : 22. in za osebe nad 65. letom 49 : 24 : 12. Manjkajočih 15% v tej visoki starosti je rojenih onstran sedanje državne meje.

Največ priseljencev je bilo iz bližnje Benečije (27.103) in iz Pulj (8.123). Iz drugih dežel je bilo: iz Sicilije 3.786, iz Emilije 3.586, iz Lombardije 3.091, iz Kampanije 3.070, iz Toskane 2.614, iz Piemonta 2.084, iz Mark 1.651, iz Lacija 1.488, iz Sardinije 1.263, iz Ligurije 1.188, iz Kalabrije 1.137, iz Južnega Tirola 1.108, iz Umbrije 667 in iz Lukanije 621. Le iz Južnega Tirola in Benečije so se verjetno priselile cele družine, kajti samo pri priseljencih iz teh dveh dežel je število moških in žensk dokaj enako. Očitno so med temi tudi kolonske družine, ki so se naselile na prejšnjih posestvih slovenskih kmetov. Edino za postojnsko občino močno prevladujejo moški tudi med priseljenci iz Benečije. To pa je umljivo, saj so ti priseljenci po večini vojaki.

Problem prirodnega prirastka v Tržaški pokrajini ima še drugo lice, ki ni sicer značilno samo za to pokrajino, temveč velja tudi za ostale po-

krajine Julijske Krajine in Italije ter splošno tudi za druge države, ki pa je v Tržaški pokrajini posebno izrazito in ima tu še poseben narodnostni pomen. Gre namreč za razliko v relativnem prirodnem prirastku glavnega mesta in ostale dežele.

V. PRIRODNI PRIRASTEK PREBIVALSTVA JULIJSKE KRAJINE.

leto	glavna mesta	ostale občine	vkupno
	‰	‰	‰
1929	0,10	7,42	4,67
1930	4,25	11,42	8,73
1931	2,22	9,40	6,27
1932	0,18	8,21	4,72
1933	2,7	10,1	8,2
1934	2,7	9,6	6,7
1935	2,3	9,4	6,4
1936	1,9	7,2	5,0

Kakor izhaja iz razvidnice V. za Julijsko Krajino in Zader v letih 1929 do 1936, je dajala dežela relativno neprimerno večji prirastek kakor glavna mesta. Ker so glavna mesta (Trst, Gorica, Pulj, Reka in Zader) po večjem delu italijanska, dežela pa po pretežnem delu slovenska in hrvatska,* je jasno, da število Slovencev in Hrvatov nikakor ni moglo radi neplodovitosti nazadovati. Če je število prebivalcev v čisto slovenskih in hrvatskih občinah kljub temu nazadovalo ali ostalo stacionarno, je pripisovati sedanjim gospodarskim in političnim prilikam, ki silijo zlasti mladeniče od doma in celo iz države. Ako veljajo ta razmotrivanja za vso Julijsko Krajino, veljajo v posebni meri še za Tržaško pokrajino. Prirastek v samem Trstu pa je bil, kakor kaže razvidnica VI, celo negativen. Mesto prirastka je bil namreč 0,3‰ zmanjšek. Prebivalstvo glavnega mesta, ki tvori tri petine prebivalstva vse pokrajine, je torej prirodno nazadovalo. Bržkone bi ugotovili še večje nazadovanje, ako bi ločili od osrednjega dela Trsta s pretežno italijanskim prebivalstvom Zgornjo okolico, ki se bistveno ne razlikuje od sosednega Krasa in je po veliki večini slovenska, ter Spodnjo okolico s poljedelskim in delavskim prebivalstvom in s slovensko večino.** Zmanjšek sta leta 1936 izkazali tudi dve kmetijski občini s čisto slovenskim prebivalstvom, namreč Senožeče in Zgonik. V obeh občinah je bilo leta 1936. število smrtnih slučajev izredno veliko (17,5‰). Ni nam sicer znan vzrok te velike umrlji-

* Glede narodnosti prebivalstva opozarjam na literaturo ob koncu spisa, posebno pa na že omenjeno Etnografsko karto. Pri štetjih leta 1931. in leta 1936. se ni vpoštevala narodnost ali občevalni jezik prebivalstva.

** V spodnji okolici sta izgubila v zadnjih letih svoj prvotni pretežno slovenski značaj Rojan in Sv. Ivan, ker so sistematično naseljevali prebivalstvo sedaj porušenega dela Starega mesta in Stare mitnice na periferiji.

vosti v preteklem letu, vendar je zelo verjetno, da gre samo za prehodni pojav. Nekaj podobnega je bilo, kakor izhaja iz prejšnjih dveh razvidnic, leta 1929. zaradi izredno krutega mraza v februarju, v vsej Julijski Krajini ter v manjši meri v vsej Italiji. Podatki enega samega leta ne morejo pač zadostovati za presojanje, kako se število prebivalcev prirodno razvija, še

VI. PRIRODNI PRIRASTEK V POSAMEZNIH OBČINAH TRZAŠKE POKRAJINE LETA 1936.*

občina	živorojenih	umrlih	prirastek
	‰	‰	‰
Britof	19,3	10,1	9,2
Bukovje	30,3	16,0	14,3
Devin-Nabrežina	19,4	14,3	6,1
Divača-Škocijan	16,0	10,9	5,1
Doberdob	32,0	14,2	17,8
Dolina	18,9	13,0	5,9
Dutovlje	21,5	14,8	6,7
Fojan	19,5	9,8	9,7
Gradež	21,8	16,0	5,8
Hrenovice	21,2	14,3	6,9
Košana	20,5	10,5	10,0
Lokev	21,3	14,2	7,1
Milje	15,4	10,5	4,9
Postojna	14,7	9,0	5,7
Repentabor	20,7	13,1	7,6
Ronke	18,3	9,1	9,2
Senožeče	15,3	17,5	— 2,2
Sežana	13,4	12,0	1,4
Slavina	18,0	12,0	6,0
Starancan	21,3	5,1	16,2
Sv. Peter ob Soči	18,5	9,7	8,8
Škocijan	22,1	11,0	11,1
Šmihel	20,1	13,3	6,8
Štajk	24,8	16,5	8,3
Št. Peter na Krasu	15,2	8,9	6,3
Tomaj	15,4	12,3	3,1
Trst	13,5	13,8	— 0,3
Tržič	20,1	15,6	4,5
Turjak	21,9	7,5	14,4
Zgonik	13,1	17,5	— 4,4

* Odtisočki se nanašajo na prebivalstvo, ki je bilo 21. IV. 1936. prisotno.

posebno pa ne, ako je bila v tem letu umrljivost izredno velika. Pri občini Zgonik pa je bilo istočasno tudi število rojstev izredno nizko, nižje celo kakor v samem Trstu. Še druga občina, ki meji na tržaško občino, namreč Sežana, izkazuje za leto 1936 manjši odtisoček rojstev kakor Trst. To je tem bolj čudno, ker izkazujejo ostale slovenske občine, ki obkrožujejo Trst: Devin-Nabrežina, Lokev in Dolina, zelo visoko plodovitost in ima tudi

edina mejna občina Trsta z italijansko večino, namreč Milje, relativno več rojstev kakor Zgonik in Sežana. Značilno za socialne in gospodarske prilike je relativno število smrtnih slučajev, ki je na kraški planoti povprečno večji kakor v furlanski nižavi. Izjemo tvorijo na eni strani Gradež z izredno visoko umrljivostjo, na drugi strani pa Postojna in Št. Peter na Krasu. V Postojni je bilo pač razmeroma več odrastlih oseb kakor v sosednih občinah. Tako je bilo leta 1931. v Postojni razmerje med prebivalci v starosti do 14. leta, od 14.—65. leta, in od 65. leta navzgor 23 : 72 : 5, v drugih občinah Tržaške pokrajine z manj nego 10.000 prebivalci pa 30 : 63 : 7.

Iz razvidnice I. razčítamo prirastek ali pojemek prebivalstva v posameznih občinah Tržaške pokrajine v njihovem sedanjem obsegu od leta 1869 do danes. Podatki so posebno poučni v zvezi z razvidnico VII, ki prikazuje strukturo prebivalstva po njihovem zanimanju. Občine z izrazito poljedelskim značajem, kakor Britof, Bukovje, Divača-Škocijan, Dutovlje, Hrenovice, Košana, Lokev, Sežana, Slavina, Šmihel, Tomaj in Zgonik kažejo v vsej skoro 70 let dolgi dobi stagnacijo ali celo nazadovanje. Pri nekaterih (Dutovlje, Košana, Senožeče, Sežana, Štjak, Tomaj in Zgonik) je padec posebno izrazit v povojnih letih. Očitno je že v predvojni dobi dosegla razcepljenost posestev skrajni maksimum in že tedaj ni bila zemlja več v stanu, da bi preživljala večje število prebivalcev. Jačji povojni padec nekaterih občin, ki so vedno gravitirale v Trst, gre bržkone na račun dejstva, da ne morejo prebivalci teh krajev več kot sezonski delavci v tržaško luko. Prebitek prebivalstva se mora izseljevati. Prej je po večini ubiral pot posebno v Trst, danes pa gre tok ven iz države, predvsem v Jugoslavijo. Izseljevanje v Južno Ameriko in Francijo pa je že močno popustilo. V zadnjem času se je marsikateri bolj ali manj prisiljeno podal v Abesinijo, da si tam išče kruha in zaslužka. V domačih industrijskih in trgovskih središčih po večini ni mesta za našega človeka.

V nasprotju s poljedelskim delom pokrajine kažejo trgovska in industrijska središča stalen prirastek. To velja v prvi vrsti za Trst, ki je že v predvojni dobi zrastel od 123.098 prebivalcev leta 1869. na 229.510 leta 1910., v povojni dobi do leta 1936. pa v počasnejšem tempu na 252.437. V vsej tej dobi se je število tržaškega prebivalstva podvojilo.

Razmeroma večji prirastek izkazujeta občini Milje in Tržič. Prebivalstvo Milj se je v tem času skoro potrojilo, prebivalstvo Tržiča pa več kakor popetorilo. Pri Miljah je bil glavni napredek že pred vojno, pri Tržiču pa toliko v zadnjih letih pred vojno kakor tudi v zadnjih 15 letih. Tudi močni prirastek prebivalstva v sosednih občinah je v zvezi z razvijajočo se industrijo v Tržiču. Morda se opaža pri nekaterih občinah furlanske nižine, kakor n. pr. pri Gradežu, tudi uspeh bonifikacij. Sicer pa so furlanske občine že pred vojno stalno napredovale.

Od občin s prvotno slovensko večino tvori nekakšno izjemo Postojna. Njen izredni prirastek pa tvorijo po ogromni večini vojaki in na drugem mestu priseljeni italijanski uradniki in trgovci. Postojna je morala plačati

VII. PREBIVALSTVO TRŽAŠKE POKRAJINE PO POKLICU L. 1936.

občina:	zaposlenih			od cel. preb.
	v poljed %	v ind. in prometu %	v trgov. %	zaposlenih %
Britof	61,8	28,5	3,1	46,2
Bukovje	59,6	26,6	3,9	45,0
Devin-Nabrežina	24,1	58,8	8,5	42,5
Divača-Škocijan	79,4	11,6	3,7	50,8
Doberdob	40,2	47,7	8,3	31,3
Dolina	48,8	39,3	5,4	44,1
Dutovlje	59,8	25,0	8,4	42,7
Fojan	26,9	61,9	7,1	46,4
Gradež	39,5	35,4	15,3	35,4
Hrenovice	74,0	15,2	4,6	50,1
Košana	84,0	6,8	2,1	47,3
Lokev	61,3	14,1	17,4*	46,3
Milje	20,5	65,1	7,3	42,5
Postojna	39,7	33,1	7,7	61,4
Repentabor	43,7	37,1	14,6*	47,7
Ronke	21,0	66,0	7,0	42,7
Senožeče	73,7	11,9	4,4	48,5
Sežana	60,8	19,8	3,4	46,2
Slavina	61,7	23,4	5,0	49,3
Starancan	29,1	60,1	5,7	43,6
Sv. Peter ob Soči	44,8	44,3	4,9	42,8
Škocijan	41,2	44,8	6,3	43,7
Šmihel	63,0	19,6	1,8	40,3
Štjak	84,9	6,9	1,6	50,1
Št. Peter na Krasu	49,0	32,7	6,2	59,0
Tomaj	74,2	14,8	4,4	59,1
Trst	5,6	53,6	18,0	46,7
Tržič	4,3	76,6	9,4	42,2
Turjak	32,3	52,5	5,8	44,0
Zgonik	60,5	26,5	9,2	48,3

* To število je očitno pretirano, kajti v občini ni nobenega znatnejšega trgovskega podjetja.

ta izredni prirastek s svojim slovenskim narodnim značajem. Postojna nima danes več slovenske večine. Ostale slovenske občine, ki so ohranile svoje poljedelsko lice, kljub relativno visoki plodovitosti ne izkazujejo sicer nobenega napredovanja v številu prebivalstva, zato pa imajo še vedno svoj narodni značaj.

Vprašanje je sedaj, kako se bodo upirale sistematični kolonizaciji po italijanskih družinah iz Karnije in drugih predelov severne Italije, ki se izvaja v zadnjem času v velikem obsegu.

Literatura :

- Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1° dicembre 1921. III. Venezia Giulia. Roma 1926.
isto, XIX. Relazione generale. Roma 1928.
VII Censimento generale della popolazione al 21 aprile 1931. Vol. II. Parte I^a. Roma 1933.
isto, Vol. III. Fascicolo 30: Provincia di Fiume. Roma 1933.
Fascicolo 31: Provincia di Gorizia. Roma 1933.
Fascicolo 32: Provincia di Pola. Roma 1934.
Fascicolo 33: Provincia di Trieste. Roma 1933.
Fascicolo 34: Provincia di Zara. Roma 1934.
Popolazione legale del Regno secondo il censimento del 21 aprile 1936. (Supplemento ord. alla »Gazzetta Ufficiale« n. 91 del 19 aprile 1937).
VIII Censimento generale della popolazione 21 aprile 1936. Vol. II.
Fascicolo 24: Provincia del Friuli (Udine) Roma 1937.
Fascicolo 31: Provincia del Carnaro (Fiume) Roma 1937.
Fascicolo 32: Provincia di Gorizia. Roma 1937.
Fascicolo 33: Provincia dell'Istria (Pola). Roma 1937.
Fascicolo 34: Provincia di Trieste. Roma 1937.
Fascicolo 35: Provincia di Zara. Roma 1937.
Dizionario dei Comuni del Regno secondo le circoscrizioni ammin. al 15 ottobre 1930 e tavole statistiche e sinottiche. Nuova ed. rived. e aum. Roma 1930.
Bollettino mensile di statistica dell'Istituto centrale di statistica. Roma. Od nov. 1926. dalje.
Compendio statistico italiano 1936-XV. Vol. X. Roma 1936.
L. Čermelj: Politično-upravna razdelitev Julijske Krajine v razvojnem pregledu do 31. maja 1927. »Luč« I. Trst 1927.
„ „ : Dodatek (zgornji razpravi) do 30. novembra 1927. »Luč« II. Trst 1928.
„ „ : Dodatek do 30. junija 1928. »Luč« III. Trst 1928.
„ „ : Politično-upravni in sodni pregled Julijske Krajine ob koncu leta 1928. »Luč« IV. Trst 1929.
Šliberjev Polde: Občevalni jezik v Julijski Krajini po ljudskem štetju iz leta 1921. »Luč« VI. Trst 1930.
„ „ : Raba tujega občevalnega jezika v starih pokrajinah Italije po ljudskem štetju iz leta 1921. »Luč« IX. Trst 1933.
„ „ : Prirastek prebivalstva Julijske Krajine v zadnjem desetletju. »Luč« IX. Trst 1933.
P. P.: Uradno priznan polom fašistične demografske politike. »Istra« IX. br. 5.
P. P.: Polom fašistične demografske politike. »Istra« IX. br. 12—13.
L. Č.: Prirodni prirastek prebivalstva v Julijski Krajini, Beneški Sloveniji in Zadrski pokrajini leta 1936. »Istra« IX. br. 25.
Fran Zwitter: Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni. Ljubljana 1936.

O B Z O R N I K

Dobrovoljec ing. Ivan Gosar

Ob odkritju spominske plošče **Ivanu Gosarju** v Stari Loki naj prispevam nekaj kamenčkov k stavbi večnega spomina junaku, ki bi bil, ako bi bil sin drugega naroda, že zdavnaj ovekovljen kot junak-mučnik za osvobodjenje svoje domovine.

Ko sem bil februarja 1917. leta komandiran k c. in kr. vojaškemu sodišču okupacijske oblasti v Beogradu, sem zvedel od tovarišev Jugoslovanov, da bo 10. februarja ustreljen Slovenec **Ivan Gosar**, obsojen od vojaške sodnije na smrt radi veleizdaje.

Mrzlo zimsko jutro je bilo 10. februarja; Beograd in vsa slavonska ravan sta bila pod debelim snegom.

Pri usmrtni je bilo službeno prisotnih nekaj mojih kolegov s sodnije, med njimi dr. Kostić iz Sremskih Karlovcev. — Jaz nisem mogel na morišče.

Okoli 10. ure so privedli inž. Ivana Gosarja na tedanje vojaško strelišče ob cesti, ki vodi iz Beograda v Topčider. — Vkljub ranam, od katerih ni še okrevaj, je stopil na morišče ponosno, samozavestno kot junak, ki se umreti ne boji. Bil si je svest, da mora biti nedolžna kri prelita za veliko stvar, ki so jo čakala sotletja, in da bo z njo napisana nova stran krvave zgodovine zedinjene Jugoslavije.

Bil je v uniformi srbskega oficirja, brez znakov in odlikovanj; na ukaz so mu jih bili strgali zapeljani bolgarski vojaki. Eksekucijski ploton ogrskih črnovojnikov je čakal z nabitimi puškami na nemo znamenje. —

Smrtno obsodbo vojaške sodnije, potrjeno od Višje vojaške komande v Badenu pri Dunaju, je prečital obsojenemu Gosarju rezervni nadporočnik-avditor dr. Dimitrij Milošević iz Bosne, ki je moral pri tem krutem in dušo pretreščujočem činu nadomestovati sodnika in prisednika vojaškega senata, kateri je Gosarja obsodil na smrt, to je nadporočnika avditorja dr. Zallecka, Nemca iz Černovic, ki ni imel poguma, da bi prisostvoval izvrstitvi sodbe.

Ko je hotel profos zavezati inž. Go-

sarju oči, ni ta tega dovolil. Počilo je 10 pušk. Gosar je padel z vzklikom »Živela Jugoslavija!«

Pokopali so ga na strelišču ob poti v Topčider. Nisem mogel izvedeti, ali je bil pozneje prenešen na avstro-ogrsko vojaško pokopališče.

Ko je došel sodni akt v arhiv, sem ga poiskal in pregledal.

Iz akta sem posnel:

Ivan Gosar je končal dunajsko visoko šolo za agronomijo in gozdarstvo in se je vrnil v slovensko domovino kot diplomiran inženir gozdarstva. Vse njegove prošnje, da bi našel v Avstriji primerno službo, so bile zaman. To je z dokumenti dokazal v kazenskem procesu. Avstrija mu ni hotela dati kruha, ker je bil zapisan pri njenih oblasteh kot zaveden Jugoslovan.

Srbska vlada ga je namestila kot gozdarskega inženirja v Nišu in postal je srbski državljani. Ob izbruhu svetovne vojne je vstopil v srbsko vojsko, kjer je bil dodeljen kot oficir trenskemu oddelku. Pri umiku srbske vojske jeseni 1915 je poveljeval trenskemu oddelku v Južni Srbiji. V bližini Kumanova je navallila bolgarska konjenica na Gosarjevo kolono, ki se je pomikala za umikajočo se srbsko vojsko proti alban-skim goram. Gosarjeva kolona ni štela niti sto mož. Vkljub premoči bolgarske konjenice, ki je kolono obkolila, se je Gosar postavil v bran. Njegovo junaško četo so Bolgari do zadnjega moža na mestu posekali, Ivan Gosar pa je pri tem spopadu dobil nič manj kot 28 težkih ran z belim orožjem. Nezavestnega so prenesli v vojaško bolnico v Sofijo. —

Njegova junaška narava in energija sta ga oteli smrti, ali zdravljenje je le polagoma napredovalo, tako da je bil še poleti 1916. v bolniški oskrbi.

V tem času je bila v vojaški bolnici v St. Pöltenu pri Dunaju za bolniško sestro Rdečega križa neka Gosarjeva znanka in rojakinja. Ta je od doma zvedela, da se težko ranjeni Gosar nahaja v neki bolnici v Sofiji. Ker je želela priti z njim v zvezo, je prosila potom bolniške komande v St. Pöltenu

avstrijsko vojaško komando v Sofiji, da bi poizvedeli za naslov inž. Ivana Gosarja iz Stare Loke, ki se nahaja v neki bolgarski bolnici.

Avstrijska komanda v Sofiji je Ivana Gosarja, ki je bil v bolnico sprejet kot srbski oficir-ujetnik, izsledila in ga proglasila za avstrijskega dezerterja, ki se je kot oficir v srbski vojski boril proti zaveznikom Avstro-ogrške. — Čim je toliko okrevaj, da je bil sposoben za transport, so ga izročili avstro-ogrskemu sodišču v Beogradu, ki je imelo jurisdikcijo ne le nad Beogradom, temveč tudi nad vsem avstrijskim vojaštvom na Balkanu izven ozemlja, ki je bilo od Avstro-ogrške zasedeno.

Gosarja so v Beogradu zaprli v znani zloglasni kazalnici, kjer je bilo l. 1917 in 1918 zaprtih tudi 73 jugoslovanskih dobrovoljcev z dobruške fronte. —

Kazensko preiskavo je vodil rezervni nadporočnik avditor dr. Zalleck. Dasi je Ivan Gosar dokumentarno dokazal, da je že pred vojno zapustil Avstrijo in da si je pravilno pridobil novo, srbsko državljanstvo in tako postal srbski uradnik in oficir, je vendar avstrijsko vojaško sodišče iz načelnega sovratšva proti Slovanom hoté smatralo Ivana Gosarja še vedno za avstrijskega državljanja in ga proglasilo za veleizdajalca ter mu niso priznali nobene olajševalne okoliščine. Le tedanja vojna avstro-ogrška mentaliteta je mogla s svojo sofistično iznajdljivostjo tako ravnati in Ivana Gosarja obsoditi na smrt.

Kako neutemeljena s človeškega in z juridičnega stališča je bila razsodba, ki je Gosarju uničila življenje, potrjuje tudi dejstvo, da je sam sodnik dr. Zalleck, ki je vodil proti Gosarju razpravo, bil trdno prepričan, da bo Gosar od Vrhovne komande v Badenu pomiloščen. Ko pa je bila razsodba potrjena vzlic juridični nevzdržljivosti, je bil dr. Zalleck tako razočaran in poparjen, da ni mogel prisostvovati justifikaciji.

Takrat je bil predstojnik vojaške sodnije v Beogradu stotnik avditor dr. Ludvik Karay, Madžar iz Budimpešte. —

Sodni akt o procesu Ivana Gosarja je bil poslan z drugimi sodnimi akti konec oktobra 1918 po Donavi v Budimpešto. Dvomim pa, da je ladja tja dospela,

ker se je prav tedaj razsula avstro-ogrška monarhija. J. A.

V pričakovanju reakcij

Ako bi skušal mednarodne dogodke zadnjih tednov spraviti pod skupni imenovalec in izreči svojo približno sodbo, bi dejal, da se v mednarodnem položaju glede na odnošaje velesil, ki jih jemljem vselej za osnovo svojih zunanjepolitičnih razmotrivanj, ni nič spremenilo. V dnevnem časopisju smo sicer dnevno zasledovali razvoj nekaterih novih napetosti, ki so se pojavile tako v zvezi s špansko krizo kakor z dogodki na Daljnem vzhodu, katerih splošno ozadje sem skušal pojasniti v svojem zadnjem pregledu, vendar se razmerje velesil, ki v vseh teh vprašanjih iščejo nova ravnotežja, ni bistveno spremenilo.

Glede Španije je poudarek na osi Rim—Berlin prešel sicer bolj na Rim (verjetno, da se je to zgodilo v zvezi z Mussolinijevim obiskom v Nemčiji), toda Francija in Anglija sta kot protitežni sili obdržali v vsem svojo doseženo taktiko iskanja kompromisa, ne da bi se njun nedvomni odpor proti italijanski intervenciji v Španiji tudi konkretno pokazal v taki meri, da bi Italijo odvrnil od njenega nadaljnega poseganja v španske notranje zadeve. Nyonska konferenca, ki bi s svojimi konkretnimi sklepi o pobijanju piratstva v Sredozemlju pomenila prvi korak na tej poti, je izgubila z vidika francosko-angleških reakcij na italijanske akcije ves prvotni pomen, ko je na pobudo obeh demokratičnih velesil prišlo še do protipiratskega sporazuma z Italijo na posebni konferenci pomorskih strokovnjakov vseh treh velesil v Parizu.

Vprašanje odpoklica tujih prostovoljcev iz Španije, ki je bilo pred meseci predmet posebnih pogajanj v londonskem odboru za nevmešavanje v španske zadeve, je z angleško-francosko noto v Rimu sicer znova stopilo v ospredje, vendar je po vsem dosedanjem italijanskem zadržanju kaj malo verjetno, da bi se moglo o tem vprašanju z uspehom razpravljati na kakršnikoli mednarodni konferenci ali sestanku, ker je tu nasprotje med stališči

posameznih velesil, zlasti pa nesorazmerje med prostovoljci v enem in drugem španskem taboru tako veliko, da je sporazum o odpoklicu izključen. V zadnjem času smo mogli že nekajkrat ugotoviti, kako lahko je danes »torpedirati« sporazume in pogajanja, ki tej ali oni velesili ne gredo v račune. . . .

Z diplomatskega vidika je nespremenjen položaj tudi na Daljnem vzhodu, kjer se z izjemo novih kitajskih žrtev v obrambi napadene domovine ni nič takega pripetilo, da bi za najbližjo bodočnost upravičevalo nade v dejansko pomoč velesil napadeni Kitajski, ki se v svojem obupu brani kakor se pač more. . . . Res je, da je med tem **zasedalo Društvo narodov** in da so bili tako v španskem kakor v daljnovzhodnem vprašanju v razpravi predlogi resolucij, ki naj bi pomenile obsodbo metod, ki se danes po volji nekaterih velesil vnašajo v mednarodno politiko ob popolni brezbrzičnosti in neodpornosti ostalih držav, toda razvoj ženevskih debat nam je zgovorno pokazal, kako daleč smo še od napovedanih in zaman pričakovanih reakcij vseh miroljubnih držav proti notoričnim kršilcem mednarodnega reda in miru.

Španska resolucija, ki je sama na sebi predstavlja kompromis med stališčem valencijske vlade, ki se v svojem odporu proti tuji invaziji zaman sklicuje na svečana mednarodna načela, ter deloma razumljivim kompromisarstvom Francije in Anglije, ki se sredi nepričakovanega in naglega zaleta dinamičnih velesil še nista povsem znašli (mislimo seveda pri tem predvsem na njuno — vojaško pripravljenost!), je bila odklonjena po »zaslugi« nekaterih malih držav, ki sta jih Italija in Nemčija vpregli v svoje namene; **resolucija o Japonski** pa predstavlja minimum, ki ga v sedanjih okoliščinah Zeneva sploh še lahko nudi onim, ki se nanjo zatekajo po svojo moralno oporo. . . .

Mussolini in Hitler sta po svojem sestanku v govorih, namenjenih, kakor vedno, »vsemu svetu«, »potrdila« svoje »miroljubne namene, seveda v znamenju stroge ločitve sveta v dva ideološko sovražna tabora, med katerima ni pomirjenja, kajti eden izmed njih

(fašizem) »brani evropsko civilizacijo«, drugi (boljševizem, ki mu v Nemčiji in Italiji včasih pravijo tudi — panslavizem) pa »ruši temelje sedanjega mednarodnega reda«

Obema diktatorjema je z realnejšo presojo položaja odgovoril prezident Združenih držav Severne Amerike **Roosevelt**, ki je svet razdelil v 90% miroljubnih in demokratičnih držav, katerih združitve postaja čedalje bolj nujna, ter 10% »mednarodnih anarhistov«, kršilcev mednarodnih dogovorov in mednarodnega miru. Naj o tej izjavi od onstran oceana sodimo kakor koli, mednarodni realnosti je vsekakor bližja kakor vsi nasprotni videzi, ki jih danes ustvarja v svetu propaganda dveh, treh dinamičnih velesil, ki si utvarjajo, da bo mogel svet v neskončnost poslušati samo besede, ki ne odgovarjajo dejanjem. . . .

Dejstvo, ki se sklada z razpoloženjem ogromne večine človeštva, je samo eno: **proti kršilcem mednarodnega miru je bolj in bolj potreben složen nastop vseh**, potrebne so reakcije predvsem s strani onih velesil, katerih interesom akcije dinamičnih velesil škodujejo. Mogoče je še nekaj časa upoštevati izgovore o »nepripravljenosti«, toda samo toliko časa, dokler nevarnost sedanjih mednarodnih zapletljajev ne postane splošna in ne pridejo drug za drugim na vrsto — **malim narodom**, proti katerim so danes v prvi vrsti naperjene akcije nekaterih velesil.

V kolikor ti še niso postali slepo orožje posameznih dinamičnih velesil, ne dvomimo, da so sprejeli z velikim olajšanjem besede predsednika Združenih držav. Roosevelt se je sicer izognil direktnim napadom na to ali ono državo, vendar pa je označil sedanji položaj s pravim imenom in brez olepšave: »Ako se ne napravi konec **mednarodni anarhiji**, postanemo tudi mi cilj napada. Zato priporočam ustanovitev karantene proti vsem državam, ki imajo imperialistična stremjenja. Potrebno je, da se za ohranitev mednarodne pravice združijo vse miroljubne države, kajti brezpravnost na svetu postaja že naravnost epidemična. Kadar pa se pojavi epidemija, izvaja človeška skup-

nost karanteno bolnikov, da zaščiti človeštvo pred nadaljnjim razširjenjem bolezni. — **Brez sleherne vojne napovedi**, brez slehernega opozorila in opravičila se danes pobija civilno prebivalstvo, pobijajo se žene in otroci z napadi iz zraka. V času tako zvanega miru se brez slehernega povoda in brez poprejšnjega opozorila vrše napadi podmorščic na ladje. Države vodijo vojne in posegajo celo v državljanske vojne v državah, ki jim niso nikdar storile nič zalega. — Sedanja doba vlade terorja in mednarodne nezakonitosti se je dejansko pričela že pred leti z neopravičljivimi vmešavanji v notranje zadeve drugih držav in z invazijami na tuja ozemlja ob očividni kršitvi obstoječih pogodb. Miroljubne države se morajo združiti, da se postavijo po robu tem kršitvam in vsem neodgovornim instinktom, ki izhajajo iz njih. — **Nevtralnost** se pomeni izhoda iz tega položaja. Nobena država se danes ne more izogniti posledicam gospodarskih in socialnih peripetij v ostalem svetu. Izolacija ne nudi danes nobenega varstva več in morajo zato tudi Združene države Severne Amerike v sedanjem zapletenem položaju že zaradi svoje lastne bodočnosti misliti tudi na ostali svet.

Četudi bi te Rooseveltove izjave ostale samo besede, je ameriškega prezidentu treba vendarle priznati pogum, da je posamezne pojave v sodobnem življenju imenoval s pravim imenom. Pa tudi dejansko Amerika ni ostala samo pri besedah, kajti takoj po Rooseveltovem govoru je ameriško zunanje ministrstvo objavilo izjavo, v kateri še bolj direktno kot ženevska resolucija označuje Japonsko kot neizzvanega napadalca na Kitajsko in kot kršilca mednarodnih pogodb. Ker pa Amerika v tej svoji izjavi sprejema obenem v celoti ženevsko resolucijo o kitajsko-japonskem sporu, v kateri skupščina DN zagotavlja Kitajski svojo moralno oporo in članicam DN naroča: a) da se odrečejo sleherni akciji, ki bi zmanjšala kitajsko odpornost in b) da same presodijo, kako bi lahko Kitajski najuspešnejše nudile svojo pomoč v njeni pravični borbi, bi bilo sedaj samo še želeli, da bi Združene države Severne Amerike v toliko spremenile svojo nev-

tralnostno zakonodajo, da bi embargo orožja veljal samo za napadalca, ne pa tudi za napadenega.

V tem pogledu napovedujejo v nekaterih krogih zadevne spremembe v ameriški zakonodaji. Težko pa je še reči, ali se že bližamo odločnejši reakciji demokratičnih velesil proti velesilam, ki jih je Roosevelt označil za mednarodne anarhiste. Upoštevati moramo, da se tudi v medsebojnih odnosih demokratičnih velesil pojavlja sicer nekoliko zabrisana, vendar očitna igra, ki je v zvezi z vsem dosedanjim mednarodnim razvojem. Tako je za razmerje med Anglijo in Združenimi državami Severne Amerike značilno, da je bila Amerika leta 1932 ob prvem japonskem napadu na Kitajsko bolj aktivna od Anglije, ki se ameriški akciji tedaj ni hotela priključiti. Narobe mora sedaj Anglija pritiskati na Ameriko, da bi se ta priključila britanski akciji na Daljnem vzhodu. Anglija sama pa spričo istočasne povezanosti svojih interesov v španski državljanski vojni in kitajsko-japonskem sporu spet ne kaže potrebne odločnosti niti na prvem niti na drugem terenu, ker ji pri prvem primeru jemlje možnost odločnejšega nastopa bojazen pred morebitnimi še hujšimi zapletljaji na Daljnem vzhodu, v drugem primeru pa povsem interesni imperialni račun, ki ga je mogoče naskratko takole ponazoriti: Ako Anglija nasilno zaustavi japonsko prodiranje na Kitajsko, kjer ima sicer velike interese, se japonska ekspanzija utegne obrniti na jug proti — Avstraliji, ki pomeni za Veliko Britanijo več kakor njene investicije na Kitajskem.

Tradicionalne osnove angleške zunanje politike nam po drugi strani pojasnjujejo tudi manjšo angleško odločnost napram Italiji in Nemčiji v Evropi. Nezadostna oborožitev je nedvomno eden izmed pomembnejših faktorjev, ki narekujejo Foreign Officeu opreznost. Toda malo verjetno je, da bo jutri oborožena Anglija manj oprezna od sedanje, kajti njeno opreznost v evropski politiki narekuje predvsem tradicionalno načelo njene zunanje politike, da nikdar in za nobeno ceno ne dopusti nobeni drugi državi ali skupini držav hegemonije na evropskem kontinentu.

Zgodovina kaže, da je postala sovražnica Anglije sleherna kontinentalna država, ki je iskala nadvlado na kontinentu. Tako je bilo s Španijo v XVI., s Francijo v XVIII., z Nemčijo v XX. stoletju. To je politika angleškega ravnotežja, ki se od tedaj, ko jo je kardinal Wolsey prvič formuliral pod vladno Henrika VIII., do danes ni prav nič spremenila.

Tradicionalna angleška politika kontinentalnega ravnotežja je v sedanjem evropskem položaju izražena v angleški težnji, da se na primer osi Rim—Berlin za nobeno ceno ne prepusti prevlade na kontinentu. Zato je sedaj Anglija tesno navezana na Francijo. Toda čim bi se pojavila možnost kake druge prevlade v Evropi (vzemimo prevlado fašizmu ideološko nasprotnih sil), bi se Anglija na tehtnici ravnotežja nagnila na drugo stran. To upoštevanje tradicionalne linije v angleški zunanji politiki nam omogoča razumevanje ne le splošne igre velesil, temveč tudi posameznih perečih problemov, med katerimi je trenutno za Evropo še posebno aktualen španski problem.

Zdi se pa, da se tudi Anglija ne bo mogla neprestano sukati samo v mejah te svoje tradicionalne politike, kajti spori, ki jih netijo dinamične velesile, postajajo od dne do dne bolj splošni, ker se sproti komplicirajo z novimi spori, kar predstavlja samo perpetuiranje napečnosti, v kateri je splošna vojna vsak hip mogoča. Tedaj pa tudi za Anglijo ne bo več izbire . . .

Dr. Branko Vrčon

Notranjepolitični pregled

Po precej razgibanem notranjepolitičnem vrenju v zadnjih mesecih vzbujajo nekateri novejši notranjepolitični dogodki pri nas vtis, da prehajamo polagoma od brezplodnih razprav in polemik o nekaterih naših bistvenih problemih k resnejšim poskusom iskanja njih rešitve, vsekakor s pozitivnejšimi akcijami kakor smo jih bili navajeni v zadnjem času.

V kolikor gre za take poskuse, jih bomo seveda na tem mestu tudi prikazali v obliki, ki jo zaslužijo. Morda so nekateri dogodki še presveži, da bi že

sedaj izrekli o njih svojo sodbo, dolžni pa smo jim že sedaj posvetiti vsaj toliko pozornosti, kolikor jo zahtevata njih obseg in odmev v naši javnosti, da tako vsaj v glavnih in površnih obrisih opozorimo na vse one elemente našega notranjepolitičnega razvoja, ki se nam zde trenutno važni za razvoj naše države v bodoče.

Vprašanje konkordata in ureditve naših odnošajev s katoliško cerkvijo je nedvomno proti pričakovanju razgibalo naše notranje življenje v smeri, ki je vsaj ponekod prešla okvir prvotne opozicije proti sporazumu z Vatikanom.

Zdi se, da je poleg drugih zlasti ta moment vplival na sklep predsednika vlade dr. Milana Stojadinovića, ki je dne 8. oktobra t. l. dal o nadaljnji usodi konkordata tole važno izjavo: »še isti dan, ko je konkordat prodril v narodni skupščini, sem izjavil, da bi bilo želeli, da prodre konkordat v lepšem in spravljivejšem razpoloženju naroda. S sprejetjem konkordata, sem dodal, se ne sme kaliti verski mir v naši državi. Svojo izjavo sem končal z besedami, da vlada konkordata ne bo takoj odkazala senatu v nadaljnjo razpravo. Razmere se od tedaj niso spremenile v taki smeri, da bi moral spremeniti to svoje stališče. Vlada potemtakem, dosledna temu stališču, **zakonskega predloga o konkordatu ne bo predložila senatu v razpravo in sprejetje.**«

Tako je po mesecih precejšnje negotovosti zašlo vprašanje sprejetja konkordata na mrtvo točko in je spričo novih dogodkov v našem notranjepolitičnem življenju težko reči, kdaj se bo spet pojavilo pred našo javnostjo v pereči obliki.

* * *

Bolj ko sam konkordat pa so v zadnjem času vzbujala pozornost naše po-

litične javnosti pogajanja za sporazum med beograjsko opozicijo in Kmetско-demokratsko koalicijo v Zagrebu. Ta pogajanja, ki so se dejansko, toda brez uspeha, vodila že vse od majskih volitev leta 1935, so se nanovo začela okoli 15. septembra t. l., ko se je beograjski del združene opozicije najprej sam sporazumel glede predlogov, ki naj jih stavi dr. Mačku v Zagrebu.

Sporazum beograjskih opozicijskih skupin med seboj, kakor smo opozorili že v poslednjem pregledu, ni bil lahek, ker so se v gledanju na hrvatsko vprašanje, še bolj pa glede osnovnega problema bodoče državne organizacije, pojavila precejšnja nasprotja med programi srbskih demokratov, zemljoradnikov in starih radikalov. Po predlogu podpredsednika bivše srbske zemljoradniške stranke dr. Gavrilovića o proceduri za rešitev našega glavnega notranjepolitičnega problema pa so se vse tri stranke končno sporazumele na tej minimalni osnovi, ki se z nobeno besedo ni še dotaknila vprašanja same državne ureditve, glede katerega so posamezne stranke od vsega početka hotele ohraniti samostojnost svojih posebnih programov in posebnih pogledov, da jih uveljavijo, ko bi vprašanje našega državnega ustroja — v zvezi z reševanjem hrvatskega vprašanja — stopilo v akutno fazo. (Cfr. kot reakcijo na Gavrilovićevo predlog članek Veselina Masleše: »Realna politika« v beograjski »Naši stvarnosti«, 9.—10., 1937.)

S tem minimalnim predlogom o proceduri za rešitev hrvatskega vprašanja v roki so se v drugi polovici septembra podali v Zagreb dr. Vlajić v imenu srbske demokratske stranke, dr. Gavrilović v imenu srbskih zemljoradnikov ter dr. Marković v imenu stare narodne radikalne stranke, da se porazgovore in dogovore z dr. Mačkom kot zastopnikom bivše Hrvatske seljačke stranke ter Adamom Pribičevićem kot zastopnikom bivše samostojne demokratske stranke, ki sta združeni v zagrebški Kmetско-demokratski koaliciji. Po pripombah dr. Mačka in novih razgovorih v Beogradu in Zagrebu je bil končno dne 8. oktobra t. l. podpisan definitivni sporazum, ki so ga

dva dni nato objavili že vsi listi v državi in ki se dobesedno glasi takole:

»I. Zastopajoč načelo demokracije, smatramo narodno suverenost kot izhodišče vsake državne organizacije in narod kot izvor vsake javne oblasti.

II. Ustava z dne 28. junija 1921 je bila sprejeta brez Hrvatov. Ustava z dne 3. septembra 1931 nima moralne vrednosti, ker je v nasprotju z osnovnimi demokratskimi načeli, sprejeta pa ni bila le brez Hrvatov in proti Hrvatom, temveč tudi brez Srbov in proti Srbom. Vlada, ki temelji na enostransko sprejeti ustavi in ki se naslanja na nekak tako zvani parlament, nima nobene avtoritete niti med Hrvati, niti med Srbi.

III. Soglasni smo v tem, da je neobhodno potrebno, da se uvede nov ustavni red, ki bi bil zasnovan na načelih narodne vladavine, ustvaril pa naj bi se kot skupno delo Srbov, Hrvatov in Slovencev.

IV. Naše stranke, zavedajoč se, da zastopajo tudi srbski in hrvatski narod, stoje na stališču, da je nastal skrajni trenutek, da se enkrat za vselej preneha z vsemi nedemokratskimi sistemi in režimi in da se omogoči Hrvatom, Srbom in Slovencev, da sporazumno organizirajo svojo državno skupnost na splošno zadovoljstvo Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V. Edino pravilna pot k cilju je, da pride na državno upravo narodna vlada, sestavljena iz predstavnikov vseh političnih strank, ki so v resnici vkoreninjene v narodu. Takšna vlada bi imela skupaj s krono na dan prevzema uprave pravico: 1. da proglasi začasni osnovni zakon Jugoslavije, s katerim se obenem ukine ustava z dne 3. septembra 1931. Ta osnovni zakon bi vseboval bistvena načela države, ki so izvensporna in bi veljala do sprejema nove ustave. V osnovni zakon bodo vnešene naslednje določbe: a) da je Jugoslavija nasledstvena, ustavna in parlamentarna monarhija; b) da v Jugoslaviji vlada kralj Peter II. iz dinastije Karadjordjevičev; c) da do njegove polnoletnosti izvršuje kraljevo oblast namestništvo; da so državljanske in politične svoboščine zavarovane in

da je zajamčen parlamentarni sistem vladavine ter da bo ustavotvorna skupščina sprejela ustavo s takšno večino, v kateri bo večina srbskih, večina hrvatskih in večina slovenskih narodnih poslancev iz ustavotvorne skupščine. — 2. da istega dne proglasi pravičen in demokratičen volilni red in razpiše volitve za ustavotvorno skupščino. Vlada mora dati vsa poročila, da bodo volitve v ustavotvorno skupščino izvršene svobodno, tako da bo prišla do izraza prava narodna volja. Vlada bo organizirala narodno ustavotvorno skupščino po načelih parlamentarizma.

VI. Navedene stranke v duhu tega soglasja ustvarjajo blok zaradi skupne borbe za ostvaritev in izvedbo političnega in državnega programa, ki ga vsebuje ta sporazum.«

Za Kmetско-demokratsko koalicijsko sta ta sporazum podpisala v Zagrebu dr. Maček in Adam Pribičević, že preje pa v Beogradu za srbske opozicijske skupine Aca Stanojević, Ljuba Davidović in Jovan M. Jovanović. Sporazum ni bil le izredno naglo dosežen in podpisan, temveč tudi proti pričakovanju naglo objavljen. Seveda še ni mogoče reči, ali vsebuje objava celotno besedilo sporazuma, ker je bilo pred njegovo objavo iz besed beograjskih posredovalcev pri dr. Mačku mogoče sklepati, da bo objavljen samo del sporazuma. Ko to pišem, se oziram samo na dosedanje navedbe v listih.

* * *

Za presojo položaja je zanimivo, da je isti dan izšlo tudi oficijozno tolmačenje sporazuma iz izvenopozicijskih krogov. Objavila ga je agencija Avala. V njem so poudarjene naslednje misli.

Ker se je za sporazum delalo tako dolgo, je bilo pričakovati, da bo uredilo tisto, kar mu je bil glavni cilj, to je hrvatsko vprašanje. Iz podpisanega sporazuma se pa jasno vidi, da to vprašanje še nadalje ostane popolnoma odprto kot predmet nadaljnjih in novih pogajanj.

Sporazum obsega ono, kar se imenuje »procedura«. Ta procedura določa: 1. sestavo nove koalicijske vlade, 2. ukinitve ustave, 3. oktroiranje nove zača-

sne ustave, 4. oktroiranje novega volivnega zakona, 5. volitve v konstituantno, 6. delo v konstituantu za sprejem nove ustave brez majorizacije med Srbi, Hrvatimi in Slovenci.

Začetek te procedure je posebno nesrečno izbran, ker pomeni državni udar. Tako gospodje iz opozicije, ki so, kakor trde, bili iz načelnih demokratskih razlogov proti državnemu udaru z dne 6. januarja 1929, zdaj tudi sami predlagajo nov udar. To je vsekako ona stara reakcionarna teorija o »dobrih« in »slabih« državnih udarih. Dobri so, kadar prideš na oblast, slabi, kadar odideš z oblasti. Vsekakor je ta pot zelo spolzka in se v pravi demokraciji nikoli ne priporoča.

Toda kam bi nas pripeljali tudi ta državni udar, ta kršitev prisega in vsa ta pravna negotovost? Predvsem bi se nam dala začasna ustava. Pozornost zbuja, da se v tej ustavi med nespornimi načeli, ki se morajo izvajati, ne omenjajo ne nedotakljivost državnih meja, ne enotnost vojske, ne enotnost države in naroda. Ali so to sporne točke, ki se ima o njih še debatirati? Odgovora na to vprašanje v tem sporazumu ni. Po začasnem sporazumu bi se delalo za sprejetje novega, »definitivnega«. Torej: ukine se ustava, ki obstoji, da se oktroira druga in da se naposled izda tretja.

Za to definitivno ustavo je proglašeno spet novo načelo. Ne sme biti preglasovanja med Srbi, Hrvatimi in Slovenci. Ker je v Sloveniji n. pr. okoli 20 poslancev, ne bi bilo nove ustave, če jih 11 med njimi ne bi zanjo glasovalo, čeprav bi zanjo glasovalo 300 drugih poslancev.

Sporazum ne določa, kaj bo, če se v konstituantu ne doseže soglasje. Ali bo država ostala brez ustave? Ali ima potem vsaka »narodna individualnost« pravico delati, kar hoče?

Če se je v naši državi doslej trajno zastopala ideja narodnega edinstva, je bilo to zato, ker ima po teoriji nacionalnosti en narod pravico do ene, do svoje države. Ker smo en narod, smo po svetovni vojni dobili tudi eno državo. Če pristanemo na teorijo o treh narodih, moramo pristati tudi na teorijo o treh državah, to bi nas pa privedlo ne

v federacijo, temveč v nekaj, kar je še hujše, v konfederacijo ali v tri države.

Iz tega izhaja, da »procedura«, ki se nam predlaga, 1. ne ureja glavnega problema, 2. vodi državo v negotovost kakor skok v meglo, 3. ne spoštuje demokratskih načel, da se pride po redni, z ustavo predpisani poti na upravo države, in ne po poti državnega udara.

Pri vsem tem se pa pozablja važno dejstvo, da v naši državi danes obstoji kraljevsko namestništvo, ker je kralj mladoleten. Ali se v takšnih razmerah sploh more spremiti ustava, in zlasti, ali se more k temu še vsa ustava ukiniti? In mar ni ravno nasprotno dolžnost vseh in vsakogar, da varuje ustavo, ki nam jo je zapustil pokojni kralj Zedimitelj, — ustavo takšno, kakršna je, do polnoletnosti mladega kralja?

Ni dvoma, da se ustava mora varovati in ohraniti, v mejah te ustave se pa vendarle smeje iskati in najti rešitve, ki bodo ustregle vsem krajem naše države in vsem delom našega naroda.

* * *

Kot kronisti smo zabeležili tako besedilo sporazuma kakor prvo tolmačenje iz izvenopozicijskih vrst, ki nam je bilo do dneva pisanja tega pregleda na razpolago. Morda je še preuranjeno, da bi se že na tem mestu spustili v podrobno analizo nanovo nastalega položaja, ker bo mogoče o sporazumu samem še natančneje spregovoriti v prihodnjih številkah. Na podlagi avtentičnih izjav sedanjih avtorjev sporazuma pa hočemo že sedaj prikazati v informacijo našim čitateljem, v čem sta si bili stališči beograjskega in zagrebškega dela združene opozicije doslej nasprotni in v čem sta oba partnerja sedaj popustila.

Za to presojo nam prihaja kot nalašč v roke studija, ki jo je hrvatskemu vprašanju posvetil v ugledni reviji »Le Monde Slave« (april 1937) eden izmed najbolj vidnih posredovalcev zagrebškega sporazuma dr. Lazar Marković, beograjski vseučiliški profesor in eden izmed staroradikalnih voditeljev. Dr. Marković v njej takole razlaga dosedanja nasprotja med beograjskim in zagrebškim delom združene opozicije:

Program skupine, ki se običajno imenuje »beograjska opozicija«, je v glavnih potezah naslednji: obnovitev političnih svoboščin; izglasovanje liberalnih zakonov; splošne, svobodne volitve in uvedba parlamentarne vlade; monarhija po belgijskem ali angleškem zgledu, povratak parlamentarne vladavine, kakršno je Srbija poznala pod kraljem Petrom Osvoboditeljem od 1903 dalje in pod Aleksandrom od leta 1914—28. Vse stranke beograjske opozicije zahtevajo nadalje sklicanje konstituantne, ki naj da državi novo ustavo, kakršno hoče narod in kakršno odobri krona.

Mačkova skupina, kateri so se pridružili tudi samostojni demokrati; pa postavlja v ospredje — hrvatsko vprašanje, ki ga Marković označuje kot »problem preobrazbe Jugoslavije, ki je sedaj organizirana kot unitarna država, s sprejetjem drugačne organizacije, v kateri bi imeli Hrvati vidno in konkretno enakopravnost ter enake pravice s Srbi«. Najprimernejša oblika take ureditve bi bil federalizem, katerega podrobnosti naj bi se ugotovile s sporazumom. Po vsem tem prihaja dr. Marković do zaključka, da zahteva sicer tudi dr. Maček »politične svoboščine, demokracijo in parlamentarni režim, da pa je vse to zanj samo po sebi razumljivo, dočim hrvatskega vprašanja ni mogoče rešiti samo s povratkom v demokratični režim«. Dr. Maček zahteva v prvi vrsti priznanje hrvatske narodne individualnosti v jugoslovanskem okvirju, ki ga sestavljajo »tri narodnosti, ki so sicer podobne, vendar ne povsem enake«.

Za zagrebško skupino je potemtakem bistveno samo hrvatsko vprašanje, ki ne pomeni le opozicije proti vladi ali določenemu režimu, temveč »zelo resno in hudo nacionalno opozicijo«. Hrvatsko vprašanje je predvsem opozicija »proti vsej nacionalni jugoslovanski politiki, kakor se je ta prakticirala od 1918 dalje in katere načelo je, da tvorijo Srbi, Hrvati in Slovenci en sam jugoslovanski narod«. Nasprotno pa zahteva Maček »priznanje treh posebnih narodnih individualnosti in zgraditev jugoslovanske politične stavbe na osnovi njih svobodnega sodelovanja v

federaciji, katere podrobnosti naj bi se še sporazumno ugotovile».

Potemtakem je, kakor nadaljuje dr. Marković svojo razpravo, pomembna razlika med stališčem dr. Mačka in stališčem beograjske opozicije:... »ta se sicer tudi trudi za sporazum s Hrvati, vendar ne želi, da bi ta sporazum v skrajnih posledicah pomenil — separatizem«. Ako bi tudi Srbi in Slovenci zahtevali zase priznanje njih posebne narodne individualnosti, »bi nedvomno nastala resna nevarnost za obstoj jugoslovanskega narodnega edinstva«. Zato morata po Markovičevem mnenju korakati vzporedno obe načeli: organizacija »avtonomije hrvatskih pokrajin« skupno z avtonomijo srbskih in slovenskih ter istočasna »ohranitev nacionalne jugoslovanske osnove«, torej ohranitev načela, da je samo en jugoslovanski narod, ki ga sestavljajo tri različne veje.

Glede režima se stališči obeh skupin precej ujemata, vendar samo do neke meje, kajti glede **splošne državne politike** so nasprotja precejšnja. Zagrebška skupina ne bi hotela pomagati beograjski v boju za vrnitev demokratičnega režima, ne da bi imela zadostna jamstva, da se istočasno uresniči in izvede tudi njen nacionalni program, ki obsega »avtonomno Hrvatsko v jugoslovanski federaciji«. Beograjske skupine pa bi spet ne hotele pomagati Hrvatom, da izvojujejo svoje pravice, ne da bi bila v naprej ugotovljena postopek in način za doseganje zaželenih sprememb. Hrvatsko opreznost narekuje izkušnja izza sporazuma z radikali leta 1925., beograjski opoziciji njeno pa strah pred »čisto režimskim sporazumom, ki bi ga s Hrvati lahko sklenila tudi sedanja vlada«.

Leta 1932. so Hrvati v svojih »**punkcijah**« izjavili, da ne morejo priznati ustave z dne 3. septembra 1931, ker jo smatrajo kot »enostranski akt krone«, določim bi prava ustava morala predstavljati »**dvostransko pogodbo med narodom in kraljem**«. Ker pa je bila tudi vidovdanska ustava leta 1921 sprejeta brez sodelovanja Hrvatov in celo proti njihovi volji, zahtevajo sedaj povratek v stanje leta 1918., da bi glede

sodelovanja v jugoslovanski skupnosti lahko tudi sami povedali svoje mnenje.

Hrvati kakor beograjska opozicija so si po Markovičevem mnenju končno na jasnem, da sedanje stanje v Jugoslaviji ni zakrivila samo ta ali ona stranka, kajti »avtorji in sokrivci diktature v Jugoslaviji so se dejansko rekrutirali iz vseh jugoslovanskih strank«, le v dveh primerih iz najnovejšega časa sta se dve stranki v celoti iznevrili svojemu prvotnemu programu, ko sta še sodelovali z opozicijo.

Hrvatsko tezo o priznanju nacionalne individualnosti pobija dr. Marković med drugim z ugotovitvijo, da je »Evropa priznala nacionalno jugoslovansko edinstvo in Jugoslavijo kot nacionalno državo. Kako bi (Evropa) reagirala, ako bi se sedaj naenkrat Jugoslovani sami kazali na zunaj kot — **trije različni narodi**?... Ta reakcija bi prav gotovo ne bila nam v korist.« Končno prihaja dr. Marković do zanimivega zaključka, da bi bila v sedanjem notranjepolitičnem in zunanjepolitičnem položaju Jugoslavije nemogoča »nobena izmed dveh ekstremnih rešitev hrvatskega vprašanja: **niti unitarizem niti separatizem**. Tako prva kakor druga bi bila Jugoslaviji vsiljena. Med tema ekstremoma je mogoča po njegovem samo srednja rešitev, »ki bi upoštevala hrvatsko posebnost v samem državnem organizmu in bi Hrvatom zagotovila njihovo popolno avtonomijo v vseh zadevah lokalnega ali pokrajinskega značaja, kakor jo zahtevajo, ne da bi se dotaknila bistvenih nalog države«. Konkretno navaja dr. Marković samo naslednje oblike rešitev: self-government pokrajin, pokrajinska avtonomija ali pokrajinski federalizem, toda »z močno osrednjo federalno oblastjo originarnega značaja«.

Za primer, da bi se o vseh teh točkah dosegel med obema skupinama sporazum, je dr. Marković mnenja, da bo »**zadnje besedo o tem imelo kraljevo namestništvo**, čim mu bo vlada predložila v rešitev to vprašanje, ako med tem že samo ne poseže v razvoj s pobudo za začetek pogajanj med pravimi zastopniki Srbov, Hrvatov in Slovencev«.

* * *

Zadržali smo se nalašč pri tem zanimivem opisu jedra pogajanj med beograjsko in zagrebško združeno opozicijo, kakor ga je pred meseci, ko pogajanja še niso stopila v poslednjo fazo, podal eden izmed sedanjih glavnih posrednikov sporazuma, staroradikalški prvak dr. Marković v ugledni francoski reviji, da s tem omogočimo svojim čitateljem zanimivo primerjavo, v čem sta ob doseženem sporazumu z dne 8. oktobra t. l., kakor je bil objavljen v listih, popustili ena ali druga pogodbeni stranka in v čem je prav za prav za eno in drugo stran pomen sedanjega sporazuma. Dasi predstavlja glede na problem, katerega rešitvi je namenjen, nedvomno najpomembnejši notranjepolitični dogodek v Jugoslaviji po smrti pokojnega kralja Aleksandra, smo vendar mnenja, da moramo glede na pomanjkanje avtentičnejših izjav in objav počakati vsaj še nekaj časa, preden bomo mogli izreči sodbo, v koliko se bo njegov vpliv tudi dejansko pokazal v najbližji bodočnosti.

Zdi se nam pa, da ne bi bilo prav, ako ne bi na tem mestu vsaj z naglico kronista opozorili na nekatere neresne pojave v naši politični publicistiki, ki uporablja resno hrvatsko vprašanje, katerega rešitev v obliki, ki bi zadovoljila vse Slovence, Hrvate in Srbe, bi nedvomno pozdravil sleherni Jugoslovčan, za pismouške poskuse, da se nastanek naše države prikazuje kot izključna zasluga velesil (brez slehernega našega sodelovanja in slehernih nacionalnih stremeljenj v tem pravcu), vprašanje naše državne ureditve pa kot vprašanje federacije, ki bi bila v skladu »z načrtom podonavske ali balkanske federacije kot etape k Zedinjenim državam Evrope, ki bi edine mogle ohraniti mir na tem našem nesrečnem kontinentu«, kakor je to zapisal vseučiliški profesor (!) živovjin M. Perić v št. 9—10 beograjske revije »Naša Stvarnost« (1937) — kot poznatis iz ženevske »Revue Mensuelle«...

Verko

Ob tridesetletnici ustanovitve tržaškega akademskega društva „Balkan“

Zgraditev Narodnega doma je bila važen mejnik v razvoju slovenstva in slo-

vanstva v Trstu in na Primorskem. Prej razcepljeno prosvetno, gospodarsko in politično življenje je dobilo prepotrebno lastno središče, kjer se je v kratkem času bohotno razcvetovalo, tako da je že pred svetovno vojno postal Narodni dom pretesen in je bila decentralizacija nujno potrebna. Tedaj pa je bila lokalna razdružitev le v korist posameznim organizacijam in v procvit napredujočega slovenskega življa ob Jadranu.

V Narodnem domu so se nekatere že prej delujoče ustanove in društva šele prosto lahko razmahnile: omenim naj samo Sokola, Dramatično društvo in Tržaško posojilnico. Z Narodnim domom pa se je rodila tudi marsikatera nova važna ustanova, tako n. pr. Tržaška Glasbena matica. V komaj zgrajenem Narodnem domu se je že leta 1905. vršil shod narodno-radikalnega dijaštva. Odmev tega shoda je bila ustanovitev srednješolske organizacije v Trstu, ki je v bistvu prevzela program narodno-radikalne struje, dasi se ni formalno z njo identificirala. Kot posreden odmev pa smemo smatrati tudi ustanovitev akademskega društva, ki si je nadelo ime po Narodnem domu: »Balkan«.

»Balkan« je bil v marsičem svojevrstno društvo. Imenovalo se je »slovansko«, ker je bilo namenjeno vsem slovanskim akademikom v Trstu, na bližnjem Krasu in v severni Istri. Dejansko pa je bilo v prvih letih svojega življenja slovensko, kajti štelo je med svojimi člani le malo Hrvatov, tako da se je kratica »slov.« tolmačila kot »slovansko«. Toda prav tedaj, ko se je to dogajalo, ni bilo društvo več slovensko, temveč v pravem pomenu besede jugoslovansko, kajti člani niso več bili v zadnjih letih pred svetovno vojno samo Slovenci, temveč tudi Hrvatje iz Istre ter Hrvatje in menda tudi Srbi iz Dalmacije.

Društvo je bilo ustanovljeno kot ferrialno društvo, kajti njegovi člani so bili vpisani na raznih univerzah: v Pragi, na Dunaju in v Gradcu. Toda bili so po večini juristi, ki so živeli tudi med šolskim letom v Trstu, tako da je društvo redno delovalo vse leto. Stvarno je bil torej »Balkan« pravo in ne

samo ferialno akademsko društvo. Značaj pravega akademskega društva pa je imel »Balkan« tudi iz drugega razloga. Trst je imel že tedaj dvoletno trgovsko visoko šolo, ki se je potem razvila v trolejno. Že ob ustanovitvi društva so bili nekateri člani slušatelji te šole, dasi po večini istočasno tudi slušatelji kake pravne fakultete. Z razvojem tržaške trgovske visoke šole je naraščalo tudi število slovanskih slušateljev v Trstu in s tem tudi število članov »Balkana«. Društvo je tako postopoma črtalo iz svojega naslova tudi pridevek »ferialno«. V povojni dobi, ko je iz trgovske visoke šole postala prava trgovska univerza, je bilo društvo »Balkan« redno akademsko društvo, v katerem so imeli slušatelji trgovske univerze večino.

V skladu z našim narodnim življenjem v Trstu je bilo tudi akademsko društvo »Balkan« predvsem narodno. Dejansko po nazoru je bilo napredno, kakor sploh ogromni del vsega slovenskega življa v Trstu, a tega ni izrečno poudarjalo, kajti to sploh ni bilo problem. Radi tega je bil lahko član društva vsak slovanski akademik. V njem je vladala tudi v povojni dobi, ko je bil med člani tudi marsikateri akademik, ki je izšel iz strankarsko orientirane srednješolske organizacije na Goriškem ali v Jugoslaviji, najslabše tovarško življenje, kar so ti člani tudi pozneje, ko so prevzeli že kakšna vodilna mesta v svoji stranki, še zmerom priznavali s posebnim zadoščenjem. Zato se »Balkan« ni prav nič vznemirjal, ko je postal že kmalu po svoji ustanovitvi posebno priljubljena tarča maloštevilnih klerikalnih agitatorjev, ki so hoteli tudi na Tržaško prenesti »kranjske prilike«. »Balkanovcem«, kakor so jih ti nazivali, je bil klerikalni list č »Zarja«, ki je streljal nanje svoje puščice, samo prijetno sobotno čtivo.

»Balkan« je prevzel od narodno-radikalnega dijaštva delovni program zlasti glede lastne izobrazbe članov in delu med narodom. Zbiral je pridno sredstva, s katerimi je ustanavljal po Tržaškem in na bližnjem Krasu prepotrebne ljudske knjižnice. Prirejal je v mestu in na deželi predavanja. Skrbel pa je seveda tudi za izobrazbo lastnih

članov. Temu so služili redni sestanki s predavanji in debatami, katerih so se šestokrat udeleževali tudi povabljeni gostje. Društvo si je sčasoma preskrbelo dokaj bogato znanstveno knjižnico in je ustanovilo v svojem področju po poljskem vzgledu poseben podporni sklad, iz katerega je dajalo članom posojila za študijske namene.

Dasí je »Balkan«, kakor rečeno, izvrševal program narodno-radikalnega dijaštva, vendar se formalno ni prk'ljubil temu gibanju. To svoje posebno stališče je pokazal tudi s tem, da vsaj v svojem neoficielnem delu ni zanemarjal družabnega življenja in zabave svojih članov. Tako so v »Balkanu« mirno sedeli toliko pri resnem narodnem delu kolikor v prijetni tovariški družbi člani in celo vodilni odborniki »Adrije« in »Ilirije«, »Slovenije« in »Savce« ter »Tabora« in »Triglava«.

»Balkan« pa je vršil od vsega začetka še posebno funkcijo. Pritegnil je v krog našega življa marsikaterega sina našega naroda, ki je vzrastel v tujem ambientu in ki je obvladal materin jezik le malo ali celo sploh nič. Zgodili so se v tem pogledu pravi čudeži. V kratkem času so se ti člani naučili jezika tako, da so kmalu imeli celo predavanja, in marsikateri od njih je postal najbolj agilen društveni funkcionar. Tudi pisec teh vrstic se mora zahvaliti tržaškemu srednješkolem krožku in »Balkanu«, da je postal to, kar je danes.

»Balkan« je vedno neumorno izvrševal svojo nalogo in se ni ustrašil nobene zapreke. Spomnim naj samo na krvavi pokolj na trgovski visoki šoli v Trstu l. 1912., ko so nahujskani italijanski akademiki naskočili člane »Balkana«, ter na odmev, ki ga je imel ta incident na ostalih univerzah, kjer so se tedaj študirali jugoslovanski akademiki. Za duh, ki je vladal že pred vojno med člani »Balkana«, priča dovolj jasno tudi veliko imen, ki jih čitamo v nedavno izišli knjigi »Dobrovoljci, kladivarji Jugoslavije«.

Za karakterizacijo težkoč, s katerimi se je moralo boriti društvo v povojni dobi, ko je prepustilo prosvetno delo med narodom drugi organizaciji in se je tem bolj poglobilo v delo med mla-

dino, naj omenim samo dobo, ko je moralo društvo zborovati v podzemeljskih prostorih zakotne gostilne, ki jih je utemeljeno imenovalo »katakombe«, ali pa na sestanek društva l. 1921. v Rojanu, ko so karabinjerji aretirali vse prisotne z gosti in gostilničarjem vred in jih pridržali do naslednjega večera v zaporu, ali končno na občni zbor v Krepeljah na Krasu, ko so švigali ves večer in vso noč okoli hiše in po bližnjih vaseh oklopni avtomobili. Pozabiti pa tudi ne smemo vseh društvenih članov, ki so . . .

Danes, ob tridesetletnici ustanovitve »Balkana«, društva ni več, kajti italijanska vlada ga je razpustila že ob njegovi dvajsetletnici l. 1927. ter zaplenila vse njegovo imetje in ves arhiv. Toda s tem, da je zatrla akademsko društvo »Balkan«, ni še zatrla duha »Balkancev«, ki živi dalje ne samo v nekdanjih članih, temveč tudi v srcih novega akademskega naraščaja.

L. Č.

II. vseslovanski pedološki kongres v Ljubljani (od 26. do 29. VIII. 1937)

Pedologija (slov.: mladinoslovje) kot znanost o otroku, ali bolje, o doraščajočem človeku, njegovem telesnem in duševnoduhovnem razvoju, razvojnih stopnjah, pogojih zdravega in neovirane razvoja in o činiteljih, ki vplivajo na razvoj ugodno ali neugodno, ni važna samo za šolnika, marveč tudi za duhovnika, pravnika, zdravnika in celo za gospodarstvenika. Trdimo lahko, da se težko najde kako območje človeškega udejstvovanja, ki bi se ne stikalo tako ali drugače s pedologijo. Najštevilnejši in morda najvažnejši problemi vsekakor vzraščajo iz odnosov med pedologijo in pedagogiko, tako da se ta neredko imenuje »uporabna pedologija«. Toda takšno označevanje je veljavno le z izvestnimi omejitvami. Pedologija pouči n. pr. šolnika o obrazljivosti kot pogojju pri obrazovanju, ne nudi mu pa navodil, kako naj poteka obrazovalno delo. To je stvar pedagogike. Pač pa vodi vprašanje obrazljivosti hkrati v območje neke druge znanosti, v območje aksiologije ali znanosti o vrednotah. Če hočem uspešno obrazovati,

moram namreč vedeti, za katere vrednote je kak posameznik sprejemljiv. To vprašanje povzroči primerjanje poedinceve duševne strukture s strukturo posameznih kulturnih vrednot: potrebe individualne psihe se stikajo s stvarno posebnostjo in zakonitostjo snovi. Slične, prav tesne odnose zasledimo med pedologijo in biologijo (n. pr. ob vprašanju dednosti ali pa spolnega razvoja) ter medicino (n. pr., če gre za povezanost med telesnim in duhovnim razvojem, pri čemer je prisojena važna vloga zlasti endokrinim žlezam). Kriminalnost mladostnikov vodi k pravni znanosti, zajedniško življenje mladine k sociologiji, nje versko doživljanje k verski znanosti, poklicno vprašanje k narodni ekonomiji itd. Razumljivo je torej, da posvečajo pedologiji, tej »lju-beznivi«, in še zelo mladi znanosti, v vseh kulturnih državah veliko pozornost. In dasi je najlepše razvita na bolj civiliziranem zapadu, niso Slovani v zadnjih vrstah. Saj so n. pr. Poljakinja Yotejko, Rus Nečajev ali pa Jugoslovan Radosavljević, da ne govorim o drugih, med prvimi orali ledino mladinoslovja.

Po vojni smo se začeli tudi pri nas nekoliko bolj zanimati za pedologijo, vendar smo se Slovenci učili predvsem pri Nemcih, dočim so se Srbi in deloma tudi Hrvatje nagibali bolj proti Francozom in Anglosasom. S spoznajo, da otroci niso na vsem svetu enaki (dasi je enaka osnovna podoba otroka) in da se razlikujejo tudi po dobah, v katerih žive, se je vedno bolj živo občutila potreba po samostojnih mladinoslovnih izsledkih, s tem pa po samostojnem raziskovanju otroka. V poslednjih letih smo tudi pri nas večkrat slišali zahtevo po »samorodni« slovenski pedagogiki, ne da bi bili izpolnjeni pogoji zanjo, a to je temeljit študij našega otroka, kolikor pa se je že storilo, je imelo vse preveč pečat tujine. Sicer, da ne bomo krivični, moramo priznati mednarodni značaj pedologije in pa potrebo neprestanega primerjanja svojih dobljenih izsledkov s tujimi. Tudi se vsak razumen mladinoslovec uči pri drugih in uporablja, s primernimi spremembami, njihove metode. Nevarno je le, če bi podlegal vplivom tistih narodov, ki so njegovemu lastnemu najmanj sorod-

ni. Tako je razumljivo, da se je pred nekaj leti rodila misel — v domovini ideje slovanske vzajemnosti, na Češko-slovaškem —, naj bi se slovanski mladinoslovci redno shajali, izmenjavali svoja izkustva in izsledke, dobivali pobud in navdušenja za svoje delo ter kritično pretresali rezultate svojega dela. Uresničenje te misli je prinesel **I. vseslovanski mladinoslovni kongres v Brnu 1. 1933.**, ki so se ga po nekaterih zastopnikih udeležili tudi Jugoslovani. Štiri leta kasneje, torej letos, naj bi se **II. kongres** vršil v Beogradu, toda iz raznih razlogov je morala prevzeti njega organizacijo Ljubljana. Kljub pičlemu času in razmeroma skromnim sredstvom je izvršila stavljenega nalogo zadovoljivo.

Med udeleženiimi slovanskimi mladinoslovci (Rusov je manjkalo, a pokazali bi bili menda mnogo) so nedvomno po kvaliteti prednjačili Čehoslovaki in Poljaki. Že v plenumu so med drugimi podali temeljite in znanstveno tehtne referate **Blachowski** (Poznanj): o pojavih magičnosti pri otrocih in mladini; **Szman** (Krakow): o miselnem razvoju šolske mladine; **Uher** (Brno): o problemih pubertetne dobe; **Schwarz** (Poznanj): o dednosti in okolju kot razvojnih činiteljih otroške inteligentnosti. Od Slovencev so se izkazali **Rostohar** (Brno): o domišljiji otrok in mladine; **Škerlj** (Ljubljana): o določitvi spolne zrelosti deklet po biologiji in po kazenskem zakonu; **Gogala** (Ljubljana): o deduktivnem sklepanju pri otroku. Največ referatov je bilo podanih v sekcijah. Bile so štiri: **1. biološka in higien-ska**, **2. psihološka**, **3. sociološka in scialno-zaščitna** ter **4. uporabno-pedološka**. V 1. sekciji so prevladovali referati češkoslovaških zobnih zdravnikov, od Jugoslovancev pa so zanimala **Mandičeva** (Zagreb) raziskovanja o telesnem ustroju zagrebške šolske dece. Čisto mladinoslovno je bila najzanimivejša 2. sekcija, med drugimi zlasti referati o vztrajnosti pažnje pri gledanju (**Chmelař**, Brno), o intelektualnem standardu učiteljsčnika (**Zaworski**, Poznanj), o otrokovem odnosu do knjige (**Černejeva**, Ljubljana) in o volji obrtniške mladine (**Popović**, Beograd). Največ poslušalcev je privabila 3. sek-

cija, kjer so razpravljali o socioloških vprašanjih, tako o tovarištvu med podeželsko mladino (**Popović**, Beograd), o vplivih socialnih razmer na kmečkega otroka (**Jurančič**, Telče) itd. Referati v 4. sekciji so bili mikavni za praktične pedagoge, ker so se nanašali na vzgojno in učno dejavnost, na šolsko organizacijo in slično. Izmed mnogih imenujemo referate o pedoloških vzrokih slabih uspehov na srednji šoli (**Bojc**, Ljubljana), o vplivu šole na duševni razvoj (**Pregrad**, Zagreb), o mladinoslovnih mejah in možnostih zgodovinskega pouka (**Žerjav**, Maribor), o problemih svetovanja pri izbiranju poklica (**Chmelař**, Brno), o socialno-pedagoškem skrbstvu za mladino v Bolgariji (**Pirjev**, Sofija) in o mladinoslovnih osnovah za reorganizacijo šolstva (**Šilih**, Maribor). Čisto nemogoče je naštet vse referate, ki jih je bilo okrog 75, torej precej obilo, skoroda malo preveč. Posledica tega obilja je namreč bila, da so mogli referentje govoriti kvečemu po pol ure, v nekaterih sekcijah celo samo po četrt ure. Razgovor, ki bi bil silno važen in ponekod nujno potreben, je radi preutrujenosti poslušalcev večinoma izostal, ali pa se je skrčil na minimum. Pri bodočem kongresu naj bo rajši manj, zato pa toliko bolj tehtnih referatov, za razgovore pa naj bi se določilo dovolj časa. Zanimivo je, da se je v tej zvezi med kongresom sprožila misel, naj bi bila v bodoče ruščina razpravni jezik slovanskih mladinoslovnih kongresov.

V splošnem je bila za **II. vseslov. mladinosl. kongres** značilna množina zanimivega gradiva, kar je vzbujalo vtis pestrosti, hkrati pa tudi velike neenotnosti. Manjkalo je osrednjega problema, kateremu bi bilo posvečeno največ časa in pažnje. Le tako bi po referatih pedologov iz raznih slovanskih držav prišlo do razčiščujočega razgovora, iz katerega bi vznikle potrebne korekture, hkrati pa tudi važne pobude za nadaljnje delo. Upajmo, da bo novi odbor pripravil **III. pedol. kongres** v tem znamenju! Druga njegova naloga pa bo, da se slovanski pedologi dobro seznanijo z razpoložljivo pedološko literaturo posameznih slovanskih narodov. Novejša mladinoslovna dela bi naj bila

dostopna vsaj na zadevni razstavi v dneh vsakokratnega kongresa. S tem v zvezi se javlja kot nujnost izdajanje skupnega mladinoslovnega zbornika, ki bi naj izšel vsako leto in čigar glavni namen bi naj bila informacijska služba. Le tako se bomo duhovno zblížali in se spoznali, še preden se sestanemo na kongresih, ki naj potrdi in podkrepe zavest duhovne vzajemnosti.

H koncu bi nemara tega ali onega zanimalo, kako smo se na kongresu odrezali Slovenci. Vprašanje je toliko bolj upravičeno, če pomislimo, da nimamo nobene znanstvene institucije, ki bi se bavila s proučevanjem slovenskega otroka. Univ. prof. dr. K. Ozvald je kot profesor pedagogike na ljubljanski univerzi pač ves čas hvalevredno negoval pedologijo, toda razpoložljiva gmotna sredstva so bila povsem nezadostna. Kolikor se je na mladinoslovnem področju pri nas storilo, je zasluga društev Slov. šol. matice, Pedagoške centrale v Mariboru in Pedagoškega društva v Ljubljani. Zato je tem bolj razveseljivo, da smo Slovenci postavili na kongres nič manj kot 25 predavateljev, torej točno eno tretjino. V znanstvenem pogledu referati vključujejo temu obilju niso bili slabi, toda večini se je poznalo, da izvirajo bolj iz študija knjig, kakor pa iz samostojnega študija našega otroka. To se mora v bodoče spremeniti, toliko bolj, ker imamo med mladimi lepo število mnogo obetajočih talentov (**Brunen, Schmidt, Cvetko i. dr.**) Filozofska fakulteta v Ljubljani pa naj dobi čimprej mladinoslovni institut in zadosti gmotnih sredstev za proučevanje našega otroka. Razen tega bi morali sposobne ljudi pošiljati v tujino, kjer bi se dodobra izvežbali in usposobili za samostojno mladinoslovno izsledovanje. Saj je sramotno, da Slovenci n. pr. še danes nimamo revizije Binet-Simonovih testov*, ki bi jih učitelstvo krvavo potrebovalo. In končno, čeprav posvečajo zgoraj imenovana društva veliko pažnjo mladinoslovju, bi bilo vendar potrebno posebno društvo za prouče-

* Test, preizkušnja; s testiranjem se določa inteligenčna stopnja, posebno, ali je otrok normalen ali nadnormalen ali podnormalen.

vanje našega otroka, že zato, ker se morajo pritegniti tudi nešolniki, kakor: pravniki, duhovniki, zdravniki, gospodarstveniki itd. Morda bi kazalo, da se ustanovita pedološki društvi čimprej vsaj v Ljubljani in Mariboru, kjer je največ pogojev za kolikor toliko uspešno delo.

II. vseslovanski pedološki kongres potemtakem še ni bil revija sil, s katerimi razpolaga slovansko mladinoslovje, marveč bolj sredstvo za medsebojno spoznavanje in uvaževanje. Vsekakor pa je bil lep dokaz tvornosti tudi na tem področju in hkrati nada, da utegne v bodoče postati mnogo več. Tudi je pokazal zelo važno dejstvo, da se lahko posamezni slovanski narodi uče drug pri drugem z mnogo večjim uspehom, kakor pa pri tujcih. Za nas Jugoslovane in še posebej Slovence je to silno važno spoznanje, ki ga moramo v bodoče v polni meri uvaževati. G. S.

Vzgoja kopaškega naraščaja

V kontinentalnem rudarstvu je značilno stremenje po mehanizaciji pridobivalnega in prevaževalnega dela in po koncentraciji podzemnega dela na majhnem prostoru. Dočim naj bi mehanizacija dosegla enakomerne in kar se da visoke storitve, je namen koncentracije podzemnega dela na razmeroma majhen prostor ta, da se prihranijo stroški, ki bi bili sicer potrebni za vzdrževanje obsežnega jamskega omrežja. Z gospodarskega vidika je torej to stremenje koristno v obeh smereh.

Drugačna je slika z vidika varnosti za zdravje in življenje pod zemljo zaposlenih delavcev in nameščencev. Stroji sicer neposredno ne ogražajo varnosti rudarjev bistveno v večji meri kakor ročno delo; vendar ogražajo stroji delavce socialno in gospodarsko, kajti stroji ne le olajšujejo ročno delo, nego ga v veliki meri tudi nadomestujejo. V dobi najhujše krize so zato delavci pokazali močan odpor zoper to mehanizacijo. Ko se je izboljšala prosperiteta, so ti glasovi utihnili (enako kakor po uvedbi strojev v tekstilni industriji), kajti popolnejše strojne konstrukcije omogočajo cenejšo produkcijo, tej pa

sledi poživitev industrij, ki ob visokih cenah premoga ne bi moge delati.

Zanimivo je, da se je češka zakonodaja dotaknila tega vprašanja. Isti zakon, ki je uvedel v rudarstvu državne nadzorstvene organe iz delavskih vrst, je določil, da mora rudarsko oblastvo preiskati vsako mehanizacijo rudniškega obrata tako glede neposrednih, kakor tudi glede posrednih nevarnosti socialnega značaja, preden dá dovoljenje za uporabo.

Težje posledice glede varnosti za zdravje in življenje rudarjev nastajajo pa zaradi koncentracije dela na majhen prostor: usoda velikega števila delavcev je odvisna od pravilnega ravnanja posameznikov. Po postopnem obsegu sicer majhne eksplozije zadenejo danes nesorazmerno več oseb kakor preje, ko so delali rudarji raztreseni po majhnih skupinah v obsežnem jamskem omrežju. Ogromne katastrofe zadnjih let zgovorno dokazujejo izredno važnost smotrni varnostnih ukrepov, med njimi najvažnejšega: **pravilne vzgoje rudarskega naraščaja.**

Tudi pri nas postaja to vprašanje pereče, ker so podjetja v zadnjih letih upokojila stare kopače samo v skrajno potrebnih primerih, ker je finančno stanje bratovske skladišnice slabo. Vsled tega so ostali stari kopači še naprej v aktivni službi, dočim podjetniki niso imeli možnosti, namestiti pravočasno mlad naraščaj. Sorazmerno s celokupno posadko je število kopačev očitno preveliko. Tako stanje je povsem nevzdržno. Čas teče in stari rudarji se bodo morali umakniti mladim. Nevarnost tiči v tem, da se bo ta sprememba morala izvršiti hitro, obenem bo pa povzročila občutno pomanjkanje mladih, izučenih rudarjev. Nedvomno bo to dejstvo vplivalo neugodno na varnost pri delu.

Enako važen je ta problem z gospodarskega vidika. Mnogoličnost strojev, ki se uvajajo dan za dnem, zahteva, da naj mladi rudarji spoznavajo vsaj najvažnejše, recimo standardne stroje, ker sicer ne bo mogoče doseči enakomerne, še manj pa zadostne storitve.

Zato moramo smotrni vzgoji rudarskega naraščaja posvetiti veliko pozornost; ker je pri tem prizadeta tudi var-

nost zdravja in življenja rudarjev v bistveno večji meri kakor preje, se mora tudi državno nadzorno oblastvo ukvarjati s tem problemom. Država bo morala poseči sem tudi zato, ker rudarsko-policijski (to je rudarsko-varnostni) predpisi (pri nas so v veljavi oni iz l. 1908!) skoraj ne morejo niti slediti naglo napredujoči tehniki, dočim bo mnogo lažje prilagoditi načrt za vzgojo rudarskega naraščaja vedno novim potrebam.

Zanimivi so poskusi za rešitev tega problema v državah, kjer veljajo isti ali pa vsaj sorodni rudarski zakoni. V Avstriji je uvrstitev v kopaško kategorijo prepuščena popolnoma zasebni odločbi podjetnikov. Vendar so tudi oni spoznali veliko važnost tega vprašanja in skušajo uveljaviti neki red. Večja podjetja so osnovala kopaške šole in zahtevajo za nastavitev kopačev pogoj, da je kandidat absolvirati še šole in opravil kopaški izpit. Vendar še nima državno oblastvo nikakega vpliva na ustvaritev rudarjev v kopaško kategorijo.

Drugače je v Nemčiji. Tam imajo podrobne določbe o vzgoji rudarskega naraščaja. Z njimi je država energično posegla v ta problem. Zaradi primera naj omenim tu samo predpise, ki veljajo na področju pruskega rudarskega zakona iz leta 1864. Na podlagi § 196 tega zakona je višji rudarski urad (Oberbergamt) pooblaščen, da sme izdati rudarsko-policijske predpise, ki se tičejo med drugim tudi zaščite zdravja in življenja zaposlenih delavcev. Na podlagi tega je uredil višji rudarski urad v Dortmundu v 17. poglavju svojih rudarsko-policijskih predpisov z dne 1. maja 1935 podrobno tudi vprašanje vzgoje rudarskega naraščaja. Po teh predpisih ne sme biti nihče zaposlen kot kopač, ako nima kopaškega spričevala. Izvzeti so seveda kopaški vajenci, ki se ravno učijo kopaškega dela. Pravico do kopaškega spričevala daje kopaški izpit. Kopaški izpit sme delati samo oni, ki je dovršil 21. leto in je delal najmanj 3 leta v jami in je bil v zadnjem letu svoje triletne zaposlitve v jami izučen v kopaškem delu po oblastveno odobrenem načrtu. Kopaški va-

jenec sme opraviti kopaški izpit samo pri onem obratu, kjer je bil zaposlen zadnje 3 mesece svoje enoletne vajenske dobe. Kandidat dela izpit pred obratovodjem domačega obrata v navzočnosti kopaškega mojstra, kateremu je bil kandidat dodeljen, ter enega člana zapupnega sveta (Vertrauensrat). To poglavje vsebuje nato še podrobne določbe o prehodu kopačev iz področja enega višjega rudarskega urada v drugo področje ter o prehodu od rude ali rjavaega premoga na črni premog.

Na podlagi teh rudarsko-policijskih predpisov so posamezna podjetja predložila višjemu rudarskemu uradu načrte o izučevanju kopaškega naraščaja v odobritev. Tak načrt vsebuje navadno splošen, uvodni del, nato pa predpise o praktičnem in teoretičnem izučevanju kopaškega naraščaja. Splošni del vsebuje določbe o začetku in koncu učne dobe, o pogojih za napredovanje kopaškega kandidata (Haueranwärter) in končno o razdelitvi učne snovi v praktični in teoretični del. Zanimivo je, da se začne učna doba šele tedaj, ko se zaposli vozač kot »Schlepper«, torej šele tedaj, ko je vozač dodeljen kopaški akordni skupini; po izrazu naših rudarjev bi se reklo: »ko dela na numeru«. V praktičnem delu učnega načrta so našteje vse panoge, v katerih mora biti rudarski novinec zaposlen, preden postane kopaški učenec. Kot takšen kopač, to je v zadnjem letu učne dobe mora biti vsak rudar uvrščen v kakršni koli kopaški skupini, vendar se mora v dobi zadnjih 3 mesecev uvrstiti v posebno skupino kopačev pod vodstvom posebno kvalificiranih »kopaških mojstrov« (Lehrkammeradschaft unter Leitung eines Meisterhauers). Za takšno učečo se skupino se začne najprej teoretični pouk v jamskem in na odprtem rudniku. Pouk v jami obsega spoznavanje nevarnosti, ki ogražajo rudarje pri delu ter gospodarsko najbolj koristne načine pridobivalnega dela. Za teoretični pouk na odprtem rudniku se ustanavljajo tečaji, katerih se sme udeleževati naenkrat največ po 25 kopaških učencev. Tak tečaj traja 3 do 4 mesece in obsega najmanj 24 učnih ur. Predmet teh tečajev je: spoznavanje najvažnejših rudarsko-

policijskih predpisov, spoznavanje nevarnosti ter preprečevanje nezgod, pomen in ureditev zračnega toka, nevarnosti različnih odkopnih metod z ozirom na posebnost krovnine in talnine, pravilno pridobivanje premoga in jamsko tesarstvo, razstreljevanje, spoznavanje pridobivalnih in prevaževalnih strojev, prva pomoč pri nezgodah itd. Končno vsebuje tak učni načrt navadno še predpise o vodstvu kartoteke, v katero se mora točno vpisati, kje in kako je bil mladi rudar zaposlen med učno dobo, ter podrobni predpisi za opravljanje kopaškega izpita.

Problem vzgoje rudarskega naraščaja je tudi za nas zelo važen. Razen pičlih določb, ki se nanašajo na tako zване prvopisane kopače (to so voditelji posameznih delavskih skupin), nimamo v veljavnem rudarskem zakonu in v rudarsko-policijskih predpisih o kvalifikaciji kopačev nobene določbe. O priliki nameravane kodifikacije našega rudarskega prava, kakor tudi o priliki izdaje novih rudarsko-policijskih predpisov je dana možnost, da se uredi ta problem. Poseg države v to področje bi nikakor ne bila vrnitev k prejšnjemu, opuščnemu »direkcijskemu principu«, nego pomeni zgolj rudarsko-policijski ukrep, ki je po sedanjem stanju našega rudarskega prava utemeljen in upravičen.

Pri ureditvi vzgoje rudarskega naraščaja nastane pri nas predvsem še vprašanje, ali je vsak rudniški obrat sposoben za učenje mladih rudarjev. Na to vprašanje moramo odgovoriti odločno negativno, kajti pri nas imamo še veliko število majhnih in primitivnih obratov, kjer nima mladi rudar dovolj prilike, da bi se v svojem poklicu izučil. Poleg tega ima pri nas še veljavni zakon o nastavljanju rudniških obratovodij iz leta 1893 glede kvalifikacije obratovodij pri majhnih obratih še znatne olajšave, ker se za obratovodje takih obratov lahko potrjujejo tudi absolventi nižje rudarske šole. Takemu obratovodji bi sestava učnega načrta in izvedba pouka delala nepremagljive težave. Zato bi moral biti mladi rudar zaposlen vsaj zadnje leto svoje učne dobe pri obratu, ki ga vodi obratovodja s fakultetno izobrazbo. Zato je po-

trebno, da se gori omenjeni zakon o nastavljanju rudniških obratovodij izpolni s točno določbo obsega obrata, čigar obratovodja mora biti rudarski inženir. (Vprašanje je v ozki zvezi z vprašanjem pooblaščenih rudarskih inženirjev!) To velja seveda samo za take kopače, ki imajo pravico biti zaposleni kot kopači pri vsakem obratu. Ako pa začne kak rudar svoje delo pri majhnem obratu, kjer ni možnosti za opravljanje kopaškega izpita, ter ostane pri tem obratu primerno dobo, lahko tudi postane kopač, vendar naj se mu prestop na kak drug obrat ali celo v drugo področje rudarskega oblastva v svojstvu kopača dovoli samo pod pogojem, da naredi kopaški izpit. Isto naj bi veljalo ob prestopu iz rudnika ali premogovnika, ki ne velja za plinsko jamo, na premogovnike, kjer se pojavljajo eksplozivni plini.

Drugo vprašanje je, ali in kako naj nadzoruje državna oblast imenovanje za kopača. Gotovo morajo biti oni kopači, ki se jim poveri izučevanje kopaških vajencev, skrbno izbrani. Samo svojstvo prvopisanega kopača še nikakor ne daje kvalifikacije za pouk mladega rudarja, ker se pri nas od prvopisanega kopača ne zahteva niti — pismenost. Potrebna bo torej določba, da sme biti učitelj-mojster za mlade rudarje samo oni, kateremu prizna to sposobnost **pristojno rudarsko oblastvo**. Ti kopaški mojstri naj bi opravljali »mojstrski« izpit pred zastopnikom rudarskega oblastva. Tej skupini najbolj kvalificiranih kopačev bi se morala priznati tudi pravica za zavarovanje v I. kategoriji bratovske skladnice.

Temeljne misli za rešitev vprašanja strokovne vzgoje mladih rudarjev bi torej morale biti sledeče:

1) Učna doba za kopače znaša 3 leta. Ta doba se začne, ko je kopaški vajenec dodeljen k akordni kopaški skupini, v nobenem primeru pa ne sme biti v to skupino sprejet rudarski novinec, preden še ni dovršil vsaj eno leto jamskega dela.

2) Med učno dobo pa mora biti kopaški vajenec dodeljen vsaj 6 mesecev skupini, ki jo vodi od rudarskega oblastva potrjen kopaški mojster.

3) Pouk je praktičen in teoretičen po oblastveno odobrenem načrtu. Tam, kjer je rudarska nadaljevalna šola, jo mora kopaški vajenec obiskovati, a kjer je ni, se morajo urediti primerni tečajji.

4) Po dovršeni učni dobi ima kopaški vajenec pravico delati kopaški izpit.

5) Izpit se mora opraviti pri onem obratu, pri katerem je bil kopaški vajenec zaposlen zadnjih 6 mesecev, in sicer pred obratovodjo in onim kopačem, ki je vodil učno skupino, ter ob navzočnosti delavskega zaupnika.

6) Po dobro opravljenem izpitu dobi kopač kopaške listine, za katere predpisuje rudarsko oblastvo posebno obliko.

7) Kot kopač sme biti zaposlen izključno samo tisti, ki ima veljavno kopaško listino.

8) Posebni predpisi veljajo za kopaške mojstre, za prestop iz področja rudarskega oblastva, kjer taki predpisi ne veljajo, kakor tudi za prestop od rudnika na premogovnik itd.

II.

○ razširjenju nameščenskega pokojninskega zavarovanja

Že dolgo napovedano razširjenje nameščenskega pokojninskega zavarovanja, ki velja sedaj le v Sloveniji in Dalmaciji za vse vrste privatnih nameščencev, v ostalih pokrajinah naše države pa le za lekarniške in pomorske nameščence, je ustvarilo zamotana vprašanja, ki imajo svoje izvore v različnem organizatoričnem, gospodarskem in političnem gledanju na zavarovanje samo.

Problem o razširjenju terja nujno rešitev, kajti šele z razširjenjem te zavarovalne panoge bo zgradba celotnega jugoslovanskega socialnega zavarovanja dovršena tako, da bo tudi v posameznih zavarovalnih panogah enotno urejena na vsem ozemlju naše države. Naše socialno-zavarovalno pravo je do nedavnega poznalo dve veliki vrzeli: ni se izvrševalo delavsko starostno zavarovanje, nameščensko pokojninsko zavarovanje pa je bilo omejeno na bivše avstrijsko ozemlje. Zakonsko pooblastilo za razširjenje je bilo prvič izgla-

sovano pred štirimi leti, od takrat pa se vsako leto obnavlja v finančnem zakonu. Sedaj veljavno pooblastilo bo poteklo dne 31. marca 1938. Spričo številnih ovir se zdi, da bo doletela tudi to pooblastilo enaka usoda kakor dosedanja pooblastila.

Nazor, ki vidi v vsaki socialno-politični aktivnosti, da se gospodarsko šibkejši sloji štiti na račun močnejših (delodajalcev), neko »nekoristno obremenitev narodnega gospodarstva«, je izgubil na svoji ostrini, ko se je prvega septembra t. l. vendarle pričelo izvajati že pred petnajstimi leti uzakonjeno delavsko starostno zavarovanje. Drugih načelnih ovir zoper izvedbo razširjenja ni bilo.

Pač pa so zelo različna mnenja o konkretni organizaciji, ki naj izvede razširjenje. Predvsem je treba odgovoriti na vprašanje, ali naj bo teritorialna organizacija razširjenega zavarovanja centralistična ali decentralistična? V organizaciji našega socialnega zavarovanja ni enotnosti v tem pogledu. Dočim je rudarsko zavarovanje s petimi samostojnimi nosilci (glavne bratovske skladnice) predstavnik čistega teritorialnega decentralizma, je zagrebški Osrednji urad za zavarovanje delavcev (Suzor) centralistično organiziran. Na opredelitev k eni ali drugi obliki vplivajo narodno-gospodarski in notranje politični vidiki, pa tudi čisto teoretični zavarovalno-matematični pogledi. Gotovo je, da je treba upoštevati argumente zavarovalno-matematičnega značaja, ki vedno stremijo za čim večjo in številčno močnejšo rizikovno skupnostjo.

Socialno zavarovanje (zlasti rentno) je spričo svoje narodno-gospodarske in socialno-politične funkcije zelo občutljiv organizem, navezan na socialno, politično, gospodarsko in kulturno strukturo posameznih delov države. Nameščensko pokojninsko zavarovanje je rentno zavarovanje, ki ima dejansko kapitalno kritje. Letni predpis prispevkov znaša sedaj v Sloveniji in Dalmaciji okrog 28 milijonov Din, v primeru razširjenja na vso državo pa bo znašal pri številu 60.000 zavarovancev okrog 120 milijonov dinarjev. Za trajno naložbo bi v petih letih preostalo

okrog $\frac{1}{2}$ milijarde, v desetih letih pa že nad 1 in $\frac{1}{4}$ milijarde. To so ogromni kapitali, s katerimi bo moglo razpolagati razširjeno nameščensko zavarovanje. Samo ljubljanski Pokojninski zavod je zbral v devetnajstih letih (tudi inflacijskih) nad 360 milijonov dinarjev premoženja. Mimogrede bodi omenjeno, da ima češkoslovaško nameščensko pokojninsko zavarovanje 4.6 milijarde Kč, nemško pa 3 milijarde RM imovine. Ta imovina, ki je večidel sposobna za dolgoročno naložbo, se vrača v javno in zasebno gospodarstvo. Socialno zavarovanje more torej glede na obsežnost kapitalov, ki jih ustvarja, in glede na dolgoročni značaj naložb imeti prvenstveno vlogo v našem javnem in zasebnem gospodarstvu.

Zato je v rentnih socialnih zavarovanjih nadvse važna naložbena politika nosilcev zavarovanja. Ali je ta centralistično ali decentralistično (denar naj se nalaga v gospodarstvu onih krajev, iz katerih je bil zbran) usmerjen, ni vseeno za gospodarske interese države in posameznih pokrajin. Med obema stališčema se bije huda borba, ki je glede na sedanjo javno gospodarsko politiko za gospodarske decentraliste zelo neenaka. Zato je centralistično usmerjenim gospodarstvenikom sedanje decentralistično pooblastilo v finančnem zakonu nesimpatično.

Zelo važen je tudi odnos Suzorja do vprašanja razširjenja. Znan je njihov maksimalni program, po katerem naj bi Suzor združil organizacijo celotnega jugoslovanskega socialnega zavarovalstva. (Primerjaj Glaserjevo karakteristično odhodno izjavo, nekako oporoko za bodoče upravitelje Suzorja, Radnička Zaštita 1937, št. 1.) V tej ustanovi naj bi bila vrhovna organizacijska in finančna koncentracija. Izkušnje iz dosedanjega delovanja Suzorja kažejo, da pristaši decentralistične ureditve ne morejo biti zadovoljni. V svojih prvih osnutkih uredbe o razširjenju je predložil tudi g. Matjašič, sedanji generalni direktor Suzorja, administrativno sodelovanje Suzorja in nosilcev nameščenskega pokojninskega zavarovanja. Ljubljanski Pokojninski zavod je ta predlog odklonil. Ne more se prikriti tiha, zakulisna bor-

ba, ki je nastala med temi interesi; razvija se tudi v to smer, da se razširjenje sploh odloži za čim daljši čas. Zakaj? Od 1. septembra. t. l. dalje so zasebni nameščenci izven Slovenije in Dalmacije starostno zavarovani pri Suzorju po določilih zakona o zavarovanju delavcev. Poleg tega je Suzor izdal poseben pravilnik za višje dodatno zavarovanje. Po tem pravilniku bodo mogli na pr. zasebni nameščenci izboljšati svoje zavarovanje preko določb zakona o zavarovanju delavcev in tako svoje posebne potrebe. Na ta način bo Suzor lahko izvajal za vse zasebne nameščence, za katere danes še ne velja zakon o pokojninskem zavarovanju nameščencev — in teh je pet šestin vseh nameščencev v naši državi! — zakoni in višje starostno zavarovanje. Vprašanje bo potem, ali bo borba v vrstah teh zasebnih nameščencev za razširjenje posebnega nameščenskega zavarovanja še potrebna. Nevarnost tega razvoja za obstoj in samostojnost pokojninskega zavarovanja nameščencev je jasna kakor na dlani.

V tej zvezi se pojavlja nov problem: **samostojno** nameščensko pokojninsko zavarovanje ali **združeno** nameščensko in delavsko zavarovanje. Delavski interesi s Suzorjem vred so za združitev, torej za stanovsko nivelizacijo v socialnem zavarovanju, dočim se zasebni nameščenci borijo za to, da se ohrani samostojno nameščensko zavarovanje in razširi po vsej državi. Delitev v delavce in nameščence, kakor ga pozna itak naše delovno pravo (n. pr. obrtni zakon), naj se dosledno izvede tudi v socialnem zavarovanju.

Za zasebne nameščence je edina koristna rešitev v tem, da se **takoj razširi posebno nameščensko pokojninsko zavarovanje na vso državo** v okvirju sedanjega decentralistično usmerjenega pooblastila v 1. točki 86. člena finančnega zakona za leto 1937/38.

—drjk.

V tednu Rdečega križa

Imeli smo teden Rdečega križa. Drugod ga slave tudi idejno, pri nas se zadovoljimo s tem, da prispevamo za zbirke in nalepljamo znamke. . . A

dobro je tudi to, saj RK pomeni predvsem pomoč nesrečnim. Brez denarnih sredstev pa ni pomoči. . .

A letošnji naš teden RK je bil prav posebne sorte. Imeli smo manevre — in vse, kar je z njimi v zvezi. Kaj se hoče, tudi mi moramo biti na vse pripravljene. Manevri pa niso bili samo pri nas: bili so tudi drugod: v Franciji, v Bolgariji, v Nemčiji. . .

A kaj manevri! Manevri so samo dokaz, da smo pripravljene. Drugod je že vojna v polnem razpletu. Španija je postala skoraj že idila. . . Vojna poročila iz Salamanke ali Valencije že malokoga zanimajo, kaj pa je to, tistih sto ali več mrtvih na dan! . . . Prvenstvo je zdaj prevzela Kitajska. Saj ga lahko, ko ima baje 400 milijonov ljudi. Ko bi bili tam rabili pomoč zoper katerokoli nesrečo, naj bo to povodenj ali kolera, bi jo bili težko dobili od izčrpane Evrope. Za vojno so jo dobili takoj. Evropski in ameriški kapital kar tekmujeta med seboj, da poskrbita za orožje Kitajcem. . . Porečete: saj to je prav, bili so napadeni. . . Prav! . . . Res. . . A enako bi dobili denarja in orožja Japonci od drugih držav, če bi ga rabili. In tako se rumena rasa kolje med seboj. Kolje se na način, ki vzbuja grozo tudi že vsega vajeni Evropi. Letalski napadi Japoncev, na tisoče mrtvih in drugih žrtev — vse to je grozno. A šele zdaj, ko gleda Evropa slike, ki predstavljajo razdejanje letalskih napadov in grozodejstva po ulicah, kjer leži na tisoče mrtvih, šele zdaj se čujejo vzkliki:

»To čaka nas!«

Da, to čaka nas vse. Ali se je zato človek odtrgal od zemlje in obvladal ozračje, da pošilja z višav smrt na zemljo! Ali ni že dovolj smrti na zemlji, na morju in pod zemljo?

Evropa se zgraža in nikogar ni, ki bi vse to prepovedal. Niti DN. To še najmanj! Ob času, ko se to godi v Aziji, se vadi vsa Evropa v obrambi proti plinom. Ne le proti plinom: tudi proti bacilom. Človek kmalu ne bo našel več mirnega kota na zemlji. Povsod vojna: na zemlji, na nebu in pod zemljo. Povsod nevarnost, poguba, smrt. Kam je zašlo človeštvo? Ako je to končni uspeh njegove kulture — potem je tre-

ba to kulturo uničiti. Da. Če človeštvo ne more zadržati besov, ki divjajo sedaj v vsej svoji grozoti, potem je izgubljeno... Kajti, ako pojde oboroževanje to pot naprej, potem ne more nihče več zadržati katastrofe... Komaj Bog!... Ta misel je grozna! Kam je padel človek, ko je moral pokriti svojo božjo podobo s plinsko masko!

In zraven se vam nehote pojavlja ena misel:

Če bi človeštvo ta trud in denar, ki ga porablja za uničevanje, porabilo za svoje osrečevanje, kako lepa bi bila zemlja, kako srečen bi bil človek! Ko bi ta misel prevzela ves svet! Ko bi ti milijoni in milijarde šle za bolnice, za ubožnice, za šole, za kulturne ustanove — kako lepo bi bilo živeti na svetu! Pa porečete: vojna industrija omogoča delo, zaposlenost.

O, da bi našlo človeštvo delo in zaposlenosti drugod. Grozna je misel, da človek ustvarja vse to, kar je naperjeno proti človeku in njegovi kulturi. Da zavestno pripravljamo veliki samomor. In zdi se, ko da smo vsi brez moči. Brez upora in odpora gremo na pot, ki vodi v pogubo. Vsi pomisleki in ugovori se zde smešni, češ, saj ni rešitve. In kdo naj bo tisti, ki bo prvi odnehal?... Kako naj rešuje eden, česar ne morejo vsi.

Kakor hipnotizirano gleda človeštvo v svojo lastno bodočnost, ko čita poro-

čila z Daljnega vzhoda. Saj orožje, ki se rabi tam, je iz evropskih tovarn.

Ali je še čas? Ali je še mogoča rešitev?

Vsi vemo le eno: ko se sproste vse sile, ki se danes skrivajo pod besedo »oboroževanje«, takrat gorje človeku in človeštvu.

Morebiti niti združene moči vseh narodov in držav ne morejo več zadržati smrtonosnega pohoda, ki se bliža.

In vendar lepa je v tej obupni nevarnosti misel:

Kako bi bilo lepo na svetu, če bi človeštvo ves trud in denar, ki ga porablja za medsebojno uničevanje, porabilo za osrečevanje samega sebe.

Kako sladka bi bila zavest, da ga ni človeka, ki bi bil zmožen vreči plinsko bombo ali smrtonosne bacile na selišča, kjer si delavno ljudstvo služi svoj kruh. Da ni ne tankov, ne topov, ne pušk!... Da so povsod samo ljudje, ki delajo in ustvarjajo srečo sebi in potomcem. Pripravljeni pomagati vsem, ki so nesrečni. Otroci božji, ki v dobroti množje blaginjo in dobrine sveta. Da bo zemlja kakor vrt božji, namenjen vsem in vsakomur. Kraljestvo božje, ki je bilo obljubljeno njim, ki se ljubijo...

Zdaj pa ni izhoda iz zla, ki tako strahno uničuje. Človek je postal rob tega zla in je na dobre roke, ki bi odvrnila od človeštva grozni pogin?

Dr. I. Lah

P O R O Č I L A

Masaryk in Hitler po Steedovi označitvi

Znani angleški publicist Wickham Steed predava v zadnjem času na londonskem King's Collegeu o zgodovini Srednje Evrope. Povsem naravno je, ako posveča v teh predavanjih največjo pozornost zlasti političnemu razvoju Tretjega rajha in položaju na Češko-slovaškem. Svoje zanimive izsledke objavlja v knjigah, ki vzbujajo splošno pozornost v Angliji in drugod. Ni še dolgo, odkar je izdal zanimivo monografijo: »Hitler, odkod in kam? Se-

daj pa je izšla izpod njegovega veččega peresa nova analiza nacistične ideologije: »Demokracije in diktature« s podnaslovom »Masaryk in Hitler«. V svojem najnovjšem delu primerja Steed oba državnik, v katerih vidi tipična predstavnik dveh povsem različnih idejnih svetov: liberalnega, ki stremi po pravi svobodi in humanosti, ter protiliberalnega, ki zagovarja povrnitev k despotskemu tiranstvu.

Steed je liberalec, in sicer liberalec starega kova. Dasi je nasprotnik komunizma, ga antiboljševizem vendar ni pogljal med one konservativce, ki sim-

patizirajo s hitlerizmom, v katerem vidi Steed nevarnost za evropsko civilizacijo. Pisec opozarja v svojem delu na silno ogorčenje, ki ga je v Angliji izzval pokolj nacističnih voditeljev 30. junija 1934. Ob tem dogodku, kakor pozneje še ob mnogih drugih hitlerjanskih akcijah, so ponekod izrazili dvom, ali so nacistični voditelji — duševno normalni. Steed označuje Hitlerja takole: patološki temperament, včasih celo histeričen, mrzlična fantazija in občutek, da je po sami usodi izbran za »rešitelja« nemškega naroda, katerega božanska misija je, da vlada vsemu svetu.

Steed ne misli tega, kakor mislijo danes mnogi, da bodo morebitni neuspehi na gospodarskem področju oslabili Hitlerjevo pozicijo med nemškim narodom. To tolmači s posebno mentaliteto nemškega naroda, ki na neke vzgone čisto drugače reagira kakor drugi narodi. Angleški pisec dokazuje, da je po vojni zavladal med Nemci »kompleks inferiornosti« in so zato komaj sčakali nekega odrešenika, ki naj bi nemški narod prepričal, da je silnejši, močnejši od drugih, predvsem pa, da Nemčija ni odgovorna za svetovno vojno in da ji je bil zato tudi versajski mir — vsiljen. Steed svari pred to iluzijo, da bi se utegnil v hipu zrušiti Hitlerjev hipnotični vpliv samo zaradi trenutnih neuspehov ali gospodarske bede, kajti »v naravi Nemcev je, da se podredijo sleherni vladajoči avtoriteti«.

Steed nato poudarja, da je Masaryk že davno pred nastankom Tretjega rajha odkril bistvo hitlerizma, ko je razgalil Hegelov vpliv na ideološko kristalizacijo pruskega oboževanja neliberalne države. Hitler je nedvomno mnogo povzel po italijanskem fašizmu, toda neprimerno več je črpal iz idej in teženj, ki so se megleno skrivale v najbolj skritih globinah nemške zavesti. Hitler in Hegel sta si sorodna po svojem navdušenju za državni aparat, v katerem se mora posameznik popolnoma odpovedati svoji individualni svobodi. Tudi njuno gledanje na mednarodne odnose se popolnoma ujema, kajti oba zanikata, da bi jih bilo mo-

goče organizirati na kakršni koli moralni osnovi. Fašistična in nacistična zamisel sta samo zmodernizirani posnetek na pol orientalskega despotizma.

Nato primerja Steed Hitlerja in Masaryka podrobneje. Poslednjega ceni zelo visoko ne le zaradi njegovih neprecenljivih zaslug za ustvaritev češkoslovaške države, temveč predvsem zaradi globočine njegovih misli. O njem poudarja, da »od vodilnih osebnosti svetovne vojne nihče ne stoji tako visoko, pa naj se pri tem jemlje v poštev samo njegova značajna neuklonljivost in poštenost ali pa njegova državniška osebnost, kajti nihče se ni spustil v vojno s tako pronicavim pojmovanjem njenega smisla kakor Masaryk«. Nobeno Hitlerjevo delo se ne more niti od daleč primerjati z delom »filozofa-državnika na praškem gradu«. Vse Masarykovo življenje in delo in vse njegovo gledanje na svet je po Steedovem mnenju en sam protest proti necivilizirani ideologiji hitlerizma. Masaryk je ta svoj protest spremenil v politično realnost, saj je predvsem po zaslugi njegove močne avtoritete nastala v Srednji Evropi država, v kateri se vsa narodna in mednarodna vprašanja rešujejo v duhu strpnosti in dobre volje in v kateri, skratka, »človek diha duh svobode«.

Steed trdno veruje v pravilnost pota, ki ga je določil Masaryk in po katerem stopa Češkoslovaška. Trdno je prepričan, da se bo moralo vse človeštvo prej ali slej odločiti, ali je za fašizem ali demokracijo. On veruje v zmago ideje individualne svobode mišljenja, za katero so dolžni posamezniki doprinesiti največje žrtve.

Steedova knjiga je strastna apologija plemenitega liberalizma Crocejevega kova. Steed posveča vso svojo pažnjo skoro izključno vprašanju kulturne svobode in politične strpnosti, do čim se ne spuša v razmotrivanja o gospodarski demokraciji; morda zaradi očitkov, da pomeni njeno izvajanje zaton gospodarskega liberalizma. Toda Steedov liberalizem zasluži vse spoštovanje.

Verko

Zadružni zbornik, izdan ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka, očeta slovenskega zadružništva, 1937

Za pomemben jubilej stoletnice Mihe Vošnjaka in za svojo tridesetletnico je izdala Zveza slovenskih zadrug lep spominski zbornik. Z njim je Zveza dostojno proslavila spomin ustanovitelja slovenskega zadružništva, obenem pa v sliki svojega razvoja prepričevalno potrdila pomembnost Vošnjakovega dela.

O življenju in delu Mihe Vošnjaka je Dolfe Schauer prispeval zaokroženo študijo. Miha Vošnjak (r. 18. 9. 1837 v Šoštanj) se je po končanih tehničnih študijah odločil za železniško službo, a je stopil že leta 1880 v pokoj. Tedaj se začelja njegovo pionirsko delo na področju zadružništva. Takratne politične in gospodarske razmere so terjale moža, ki bi z dejanji gradil narodovo politično in gospodarsko osamosvojitvev.

To je storil **Miha Vošnjak**. Zamisel je prinesel s seboj od svojega obiska pri Čehih: »Češki voditelji so takoj v začetku spredeli, da samo z gojenjem narodne ideje pri malo omiknem, v siromaštvu vzdihujočem ljudstvu ne bodo nič opravili. Nastopili so praktično pot ter se predvsem lotili gmotnih (materialnih) vprašanj. Vso svojo pozornost so obračali na kmetijstvo in obrtništvo. Posebno kmete so po teoretičnih spisih in praktičnih dokazih v zgleddnih gospodarstvih, po shodih v okrajnih gospodarskih zborih itd. napeljevali na umno kmetovanje, po ustanovljenih kmetijskih založnah (posojilnicah) pa jim kazali pot vzajemne pomoči in jih tako rešili iz lakomnih rok židovskih in nemških kapitalistov.« Vošnjak je začel neumorno spodbujati s treznimi, prepričevalnimi besedami: »Narod, ki hoče do samostalnosti priti, mora skrbeti za svojo materialno neodvisnost od drugega naroda. Ne zadoštuje ljudstvo samo buditi po veselich, v čitalnicah, razgovorih na taborih itd., ker navdušenost za vsako novo idejo traja samo nekaj časa, kateremu s'edi treznost. Obstoječe je samo to, kar zboljša materialno stanje naroda in pomaga vsakdanjim praktičnim potrebam ljudstva.« Vkljub nasprotovanju je do-

segel Vošnjak leta 1872 prve uspehe: posojilnico v Ljutomeru, l. 1873 pri Sv. Jakobu v Rožu. Novi zadružni zakon (1873) je zadružni pokret zelo pospešil; Vošnjakovo delo raste, z njim njegovi uspehi. Prvi inženir našega narodnega gospodarskega pokreta, obenem stvarne borbe za narodno osamosvojitvev je bil Miha Vošnjak, ki si je izbral za središče svojega dela kraj neposredno izza narodnostne meje: Celje. S tem je dosegel njegov gospodarski pokret tudi vse narodnostne uspehe s svojo trezno in zato tako uspešno podjetnostjo. Ko je ustanovil osnovne celice, jih je bilo treba povezati in jim s tem dati moč, ki izvira iz enotnosti. Skoraj sam je l. 1883 ustanovil v Celju Zvezo slovenskih posojilnic, prvotno samo rahlo vez, ki pa ji je življenje samo vsililo to, kar ji je namenil Vošnjak že od vsega početka: poleg revizije, denarne izravnave tudi gospodarska skupnost.

Posebej obravnava biograf Vošnjaka tudi kot misleca, pisca in politika; l. 1884 je začel Vošnjak izdajati »Zadru-garja«, kasneje tudi Südsteierische Post.

Nekaj dopolnitev k sliki osebnosti Mihe Vošnjaka je prispeval njegov sin dr. Bogumil Vošnjak: »Nekaj potez na podobi Mihe Vošnjaka«. Posebno so značilni podatki o njegovem stališču nasproti jugoslovanski misli, ki ji je doprinesel tudi znatne gmotne žrtve. Dr. B. Vošnjak sklepa: »Miha Vošnjak je bil sicer vzoren kristjan, toda Mahničovo smer borbenega katolicizma in klerikalizma je vedno odklanjal. Dolgo se mu je godila krivica, da je poleg Kreka stopil v ozadje. Brez ljubosumja pa je vendar treba ugotoviti, da sta bila Miha Vošnjak in Janez Krek velikana vsak po svoje. Oba sta Slovencem dala svoje veliko življenjsko delo, a prvi je bil vendar — Miha Vošnjak«.

Dr. Josip Komljanec je objavil zanimive podatke o Mihi Vošnjaku kot ustanovitelju posojilnice v Ptuj, Fran Trček pa je napisal »Razvoj posameznih zadrug« in pa razpravo »Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani ob 30-letnici«. Oba prispevka sta tehtna in zanimiva. Med njima obuja Ivo Sancin »Ne-

kaj spominov na združeno delo in uspehe v Istri.

Ob sklepu spomenice se spominja Zveza zaslužnih združnih delavcev in jim izreka zahvalo za njihovo nesebično združeno delo. Spomenico poživljajo slike združnih delavcev, poleg tega tudi nekaterih večjih združnih zgradb. Za sklep je pridejan tudi kratek izvleček vsebine v francoščini.

Zveza slovenskih zadrug je s tem zbornikom dala našemu združništvu novo, dragoceno knjigo. Naj bi bila res tudi »vzbudila mlademu rodu, ki naj črpa iz nesebičnega dela starejših nove moči za delo v korist svojega ljudstva«, kakor ji želi v napotilu sedanjih Zvezin predsednik. **B.**

Emilian Lilek: Kritične pripombe k obravnavam češke in nemške zgodovine,

posebno k obravnavam o češkem vladanju v alpskih vojvodinah za časa kralja Otokarja II. (1253—1278). II. in III. del. Nemški in češki zgodovinarji in njihova pretresena dela. Strani V+94+9.

V izredno kratkem času sta prvemu delu Lilekove razprave, ki smo ga omenili v prejšnji številki naše revije, sledila še drugi in tretji del. V prvem delu je razpravljajal Lilek o zgodovinskih delih slovenskih pisateljev, v drugem delu je kritično obdelal nemška, v tretjem pa češka zgodovinska dela. Od nemških del jih je tako prerešetal kar 92. Kot skupno pogreško vseh citiranih nemških zgodovinarjev pri obravnavanju češke in nemške zgodovine (kolikor je ta v zvezi z zgodovino Čehov) smatra njihovo nedoslednost in celó protislovje pri prikazovanju zgodovinskih dogodkov. Očituje pa jim celo potvarjanje češke in nemške zgodovine v nemške ali pangermanske namene. Zato ugotavlja, da zaradi pomanjkljivosti ter potvorbe zgodovinskih činjenic in zgodovinske realnosti nimajo v tej razpravi omenjeni nemški spisi zadostne zgodovinske vrednosti, posebno ne njihovi leksikoni: veliki in mali Brockhaus in Meyerjev leksikon. »Ti so nam očit dokaz, da spada t. z. nemška »Gründlichkeit« sko-

ro v pravljice, vsaj kar se tiče zgodovine«.

Da ima avtor prav, zlasti pa v svoji sodbi o nemških leksikonih, priča tudi pred kratkim izišli Brockhausov atlant (Der Brockhaus Atlas), čigar karte o naši državi, posebno glede imenoslovja in narodnostnih prilik, govore o vsem drugem kakor o natančnosti in temeljitosti sestavljalcev. **L. Č.**

„Naši pogledi“

Izdal Slovenski klub na univerzi, v Ljubljani 1937.

Skupina akademikov in absolventov, ki se zbira okoli svojega glasila 1551, naslednika »Akademskega glasu«, je izdala ob začetku letošnjega študijskega leta brošuro, ki naj bi pojasnila misli in poglede te skupine tistim, ki prihajajo prvič na univerzo, in tudi starejši generaciji, posebno pa uspeh svojega dela v preteklem letu, namreč »misli, ki so dozorele v tem času«. Skupina ima namen, obravnavati slovenska vprašanja; želi si ustvariti »jasno in prav posebno še realno podobo. Izgraditi si hočemo čisto konkretno koncepcijo vseh kulturnih, političnih in gospodarskih problemov«. Narod »ni megljena shema, niti mistična folklorna laž, niti rasistični šovinizem, ... marveč v kulturnem, socialnem in sploh historičnem razvoju determinirana, živa in neposredna konkretnost« (33).

Naš mednarodni položaj označujejo kot izpostavljen; tudi opažajo, da »grabijo po slovenski zemlji različni imperializmi« (36). Katera rešitev bi bila najboljša, izvajanja v brošuri ne pojasnijo, dasi nakazujejo slovenskemu narodu mesto na politični karti tako, da je »tesno politično naslonjen na svoje slovanske sosesede« (2). Kakšna naj bi bila ta »naslonitev«, ne izvem in je misel pisca toliko bolj nejasna, ker smatra za grotesko in zanesenjaštvo tisto »vrsto ljudi, ki so verovali v svojo fikšno idejo, da bodo organizirali v življenja sposobno politično enoto obnem več slovanskih narodov« (6). Najbrže naj bi bila ta »naslonitev« dokaj rahla, kajti čitamo, da za »varnost ni skrbi, ker bo imela Evropa v svoji težnji po ravnovesju interese, da ne iz-

gine z geografske karte« (7). Tako stališče naj bi namreč zastopali slovenski zastopniki na mirovni konferenci, a so »zamudili edinstveno priliko slovenske zgodovine«. Rekli naj bi namreč: »Dajte temu narodu danes, ko zmagujejo gesla o samoodločbi narodov, da s svojimi organizacijskimi sposobnostmi uredi svoje narodnostno ozemlje na način, ki bo resnično najbolj odgovarjal značaju tega predela Evrope« (7). To željo naj bi pri Francozih podprli s tem, da bi se sklicevali na Napoleona, pri Angležih pa na to, da so imeli pred vojno v Trstu kolonijo bogatih trgovcev. Pisec dobro pripominja, da »daje tisk o prevratu najpretrseljivejše slovensko čtivo«. Vendar se nam zdi, da ono čtivo ni edino te vrste. Našega težkega mednarodnega položaja ni mogoče rešiti z dvema meglenima predstavama: s tesno politično naslonitvijo na slovanske sosedje in z zaupanjem v evropsko ravnovesje.

»Naše narodnostno vprašanje, (!) je socialno vprašanje« (2). Žal, da ni: velika sreča bi bila, če bi bilo samo to! V brošuri ne najdemo nobenega podatka o tem, kakšen je socialni svetovni nazor te skupine. Mnogo prostora zavzema sicer polemika s socialnimi idejami katoliških in nacionalnih akademikov; ko pa bi bila prilika za oris lastnega socialnega programa, čitamo — poleg doslednega zavračanja meščanske miselnosti (32) in omalovaževanja slovenskega meščanstva (16) — samo, da »gre za človeka« (33), za »svobodo in bogastvo naroda«, ki sta hkrati tudi »pogoj za svobodo in bogastvo slehernega posameznika«, torej po tem, kar smo lahko čitali, izrazito liberalistične in individualistične zamisli. »Boj za slovenstvo je po svojem bistvu socialni boj — in to tem bolj, ker je slovenski narod vseskozi siromašen narod, narod kmetov in delavcev« (33). »slovenski človek je vseskozi socialno izkoriščen« (36). Geslo »borbe za kruh in svobodo« (38) in pa besede o »drugični boljši družbi, ki bo izpolnjenje in dopolnjenje našega dela in naših sanj« ter boj »za nov in drugačen svet« (39), za »nov čas, nov in drugačen«, so in ostanejo fraze, dokler niso pojasnjena sredstva in cilji take borbe. Kdor se po-

stavlja s temi donečimi besedami, mora tudi odkrito povedati, kaj si misli pri njih, ali pa priznati, da si pri tem ničesar ne misli.

Enako je z gospodarskimi pogledi. Edina ugotovitev pravi, da »prihaja čas, ko moramo že enkrat graditi tudi svoje gospodarstvo« (3). Idejnih zasnov za to delo ne najdemo, kajti misel, da »nas uči vsa moderna gospodarska zgodovina, da je naša bodočnost na morju« (8) in da smo »po svoji geografski legi izrazit pomorski narod« (3), nam niti v zvezi z naslovno sliko Trsta v sedanjih tragičnih razmerah ne more dati podlage za realen gospodarski program.

Poleg slovenstva je drugi aksiom demokracija. Tudi tu popolnoma pogrešamo jasnejše opredelitve, posebno ko brošura očita na pr. »Jadrano«, da o demokraciji tako veliko razpravlja. Tretji ideal te skupine je mir. To je vse.

Toliko temeljitejša, mestoma celo srdiva, je kritika ostalih dijaških skupin na univerzi. Katoliškim akademikom zamerja, da odklanjajo materializem, češ, »da nobena izmed njihovih trditvev ni podprta z dokazi«. Glede njihove borbe za slovenstvo piše, da borba za slovenstvo »ni več zgolj borba za slovenske šolske knjige in za čistost slovenskega jezika, ... sentimentalno pisan članek o slovenskih manjšinah in politika na prsa pripetih slovenskih zastavic«. Ostro polemizira s trditvijo, da za to skupino ni višjih interesov kot so slovenski. Omenja dilemo Rim—Moskva in nadaljuje: »In kaj, če se bodo danes ali jutri interesi slovenstva in političnega katolicizma križali, v kolikor so sploh kdaj šli vzporedno. Zaključek iz vsega tega je jasn: ne koristi slovenstva, ampak dnevno politične koristi cerkve, koristi političnega katolicizma, koristi njihove politične stranke, to je njihov najvišji interes. Tudi oni se s svojimi duhovnimi očeti vred poslužujejo Mahničeve parole, ki odreka slovensko pripadništvo slehernemu, ki ni katolik«.

Nazore J. n. a. d. »Jadrana« presoja po »Naši misli«. S tem je kritik zagrešil dvojno zmotu: »Naša misel« ni glasilo »Jadrana«, marveč je Jadran pred

nedavnim objavil jedrnat program (»Pet-najst let J.n.a.d. Jadrana«, str. 14), ki ga avtor ne upošteva. Zato gre polemika mimo cilja, poleg tega ne ustreza lastni zahtevi po »kvalitetnem pisanju in kvalitetnem presojanju stvari« (35). Tem akademikom očita, da se rekrutirajo iz meščanskih in malomeščanskih rodbin (od kod neki sotrudniki te brošure?), ki jim je njihova miselnost »čisto osebno rentabilna, slehernemu kruhoborcu pa sploh priporočljiva« (30). Res ima prav uvod, ko opozarja, da je »potrebno predvsem trdo in kritično delo na samem sebi«. Tega dela vsi sotrudniki te publikacije še niso opravili.

Na več mestih načenna brošura vprašanje naše univerze. »Skoraj nihče ne vpraša, čemu jo imamo, in le malokoga skrbi, kako ta ustanova dela in uspeva« (9). Biti mora »najvišji znanstveni zavod malega revnega naroda« in zato »prevzeti tudi naloge, ki sicer pripadajo drugim institucijam in faktorjem, ki jih pa Slovenci nimamo« (16). »Tam je preko 120 ljudi, ki jim je znanstveno iskanje vsakdanji kruh... delo znanstvenika je v tem trenutku enako važno kot delo politika. Vsi, ki poznajo univerzo, vedo, kak odgovor je dala do danes nanj (namreč, če je »vnesla novega duha v slovensko skupnost«) in že ni več potrebno, da bi znova ponavljali tolikokrat povedane stvari« (8). Na drugem mestu čitamo, da je dosedanja doba dovoljna, »da »lahko potegnemo pod njeno delo črto in napravimo bilanco« (15). Vendar razen teh namigavanj v brošuri ne najdemo jasne sodbe.

Dočim lahko štejemo razpravo »Naše razmerje do javnega življenja« (Kos) za vsebinsko najboljši prispevek, se je uvodni »Osrednji slovenski problem« (Petre) omejil samo na dokaj nejasno nakazovanje, ostali prispevki so pa pretežno polemični. Mestoma moti čitatelja slaba slovenščina in obupen slog (na pr. str. 13, 23, 37 do 39).

Vsaka duhovna manifestacija mladine zasluži, da jo s simpatijo in pazljivo proučimo, posebno ker načeloma verujemo v njeno dobro in pošteno voljo. Ob čitanju te brošure smo žal spoznali, da se skupina, ki je brošuro izdala,

nekaterim vprašanjem izmika, dočim glede drugih taktizira in tako namesto polkreta dela politiko. Tudi ni povsod ohranila tistih lastnosti značaja in duha, ki morajo odlikovati mlado generacijo. Vemo pa dobro, da krivda za to ni samo na njeni strani. S.

„Naš rod“ 1936/37

Mladinski list, izdaja ga »Mladinska Matica«, odsek JUU, sekcija za dravsko banovino, v Ljubljani, letnik VIII. Urednik Josip Ribičič.

Na kraju minulega šolskega leta je bil zaključen osmi letnik tega vsebinsko in oblikovno najbolj vzornega lista za naš najmlajši čitateljski naraščaj. Izhajal je v 20.500 izvodih. S tako impozantnim številom naročnikov se more ponašati pač le redkokatera slovenska publikacija, med mladinskimi leposlovnimi pa sploh nobena druga. Nič čudnega, kajti list je vsebinsko tako bogat, da najdejo ti neutешljivo znatiželjni mali prav vsega, kar jim teši njihovo radovednost, in tekmuje hkrati z njihovo brezmejno domišljijo, pa tudi mali čitatelji sami sodelujejo z drobnimi dopisi. Vse polno je zgodb v vezani in nevezani besedi, duhovito in šaljivo krepke ilustracije, žive nazorne razlage o priradi, rastlinstvu in živalstvu, o zemlji in ljudeh doma in po svetu, zraven pa pouk o gospodarstvu in gospodinjstvu, kar vse že zanima tudi najmlajše. Svojevrstno zanimivi so sestavki, v katerih so namesto besed mestoma vpletene risbe; ob takih nazor-nih predstavah med besedilom rastejo pojmi kar igraje. In celo v zgodovino, najbolj v slovstveno, že tudi prodira učeni Cicibanov rod. Vsak mesec pri-naša list nekaj podatkov ob spominskih dnevih vélikih mož. Za mladino je naj-težje pisati prav. »Naš rod« se tega do-bro zaveda in vestno izbira gradivo, da je le še malokje v kakem sestavku ti-sti pridigarSKI ton o dobrem in zlem, »priden bodi!«, ali pa preveč sladkobe v pogovoru starih z malimi. Tudi očit-nejših napak ni mnogo. V zadnji, (ju-nijski) številki se je n. pr. ponesrečil »Spominski dan« ob Antonu Aškercu: Aškerc je bil rojen (9.) januarja (1856), ne junija, pač pa je umrl (10.) junija

(1912). Tudi jezikovno je list dobro urejevan.

List izhaja osemkrat na šolsko leto. Letos je dosegel 320 strani, kar je že prav obsežna knjiga, od prejšnjega leta povečana za več ko 5 pól. Zdaj na jesen dobe naročniki povrh še po tri zanimive knjižice, a ves »Naš rod« s 3 knjigami vred stane samo 22.50 Din.

Inko

Dr. Vladimir Murko: Davčne oprostitve in davčne olajšave, 1937

Slovensko znanstveno slovstvo o finančni vedi je izredno skromno: razen komentiranih izdaj zakonov ter skromnih prispevkov v nekaterih revijah in zbornikih nimamo prav ničesar. Zato je pojav obsežne razprave priv. docenta dr. V. Murka še bolj razveseljiv.

Knjiga obsega več, nego pove njen naslov, ker se pisec ni izogibal prilik, da ne bi razpravljaj tudi o stvareh, ki niso v neposredni zvezi z davčnimi oprostitvami in olajšavami. Tako obravnava tudi splošna načela obdavčevanja in daje v zvezi s posameznimi primeri oprostitvev in olajšav, ki jih zasleduje tudi po tujih finančnih sistemih, zanimive podatke o finančnih in posebno davčnih ureditvah v drugih državah.

Razprava obsega dva dela: Prvi del je teoretičen in obravnava pojem davčnih oprostitvev in olajšav, njihovo razdelitev, kratek pregled zgodovinskega razvoja, razmerje subvencij in davčnih oprostitvev in olajšav ter načelo določenosti davka z zvezi z oprostitvami in olajšavami. Po tem splošnem delu se bavi pisec s posameznimi vrstami davčnih oprostitvev in olajšav (pri pridobitvi po predmetu in po osebnih razmerah), poklicne ugodnosti, dalje oprostitve in olajšave vladarja, eksteritorialnih oseb, dvojno obdavčenje, nato pa oprostitve in olajšave iz posebnih razlogov (na pr. spričo zavarovanja, v industrijski politiki, kot olajšave za kredit i. t. d.). Ob sklepu prvega dela dodaja še skupen pregled motivov, v zaključku pa povzema osnovni problem, namreč dejstvo, da je davčna ugodnost kršitev načela davčne splošnosti; dokler so take olajšave namenjene samo pravični prilagoditvi davka, ne more

biti zoper nje nobenega ugovora; če pa naj uveljavijo druge motive, je njihova upravičenost odvisna od tega, koliko so koristne splošnosti.

Drugi del obravnava davčne oprostitve in olajšave v Jugoslaviji. V tem, za praktično porabo namenjenem delu je pisec zbral vse tako zelo raztresene določbe naše davčne zakonodaje, ki se bavijo z oprostitvami in olajšavami. Mestoma je priključil tudi obrazce za vloge na oblastva.

Razprava dr. V. Murka je v teoretičnem delu temeljito, široko zasnovano znanstveno delo trajne vrednosti. Z zanimanjem ga bo čital tudi vsak, kogar zanimajo vprašanja javnega gospodarstva. B.

Ante Dukić: Vzgljadi na žizn i mir

Predgovor napisal član srb. kr. akademije dr. Bogdan Popović, uvod napisal in prevedel v ruščino N. I. Fedorov, Zagreb 1937, (za avtorjevo 70-letnico.)

To je zbirka aforizmov, filozofskih in življenjskih domislic, kakršne ustvarja zdrava ljudska modrost v pregovorih in rekih. V srbohrvaščini jih je izdal avtor l. 1929. pod naslovom »Pogledi na življenje in svet«.

Ante Dukić je izredno zanimiv literat, svojevrsten po snovi in vsebini spisov. Po poklicu je učitelj. Pisal je leposlovje, poučno in znanstveno-pedagoške razprave. Znamenit je roman »Iz dnevnika jednog magarca« (1925). Zbirka pesmi »Od osvita do sutona« je polna ne samo lepote, ampak tudi modrosti. Modrec govori brez zvončkljanja z besedami, njegov izraz je preprost, neposreden. Le z enako preprosto besedo je mogel prevajalec »Pogledov« Fedorov primerno krepko karakterizirati Dukića: »Njegovi spisi so — knjige brez knjižnosti«. Da, saj se življenje ne ravna po knjigah! Tudi satire Dukić ne mara, z rezkostjo bi se ne skladal njegov idealizem. Modrec ne zdi huje, a tudi ne kriči, skrb in bolečino razkriva s pomirjujočim pogledom na življenje. Nič čudnega torej, da je Dukićeva pesniška zbirka »Hram« prevedena že na 16 jezikov.

»Pogledi na življenje in svet« dajejo na težka življenjska vprašanja — pre-

proste odgovore, saj je resnica ravno v svoji preprostosti tako mogočna. Za »Pogled« je prejel avtor najvišje priznanje tudi od naše domače »Srbske kr. akademije znanosti« v Beogradu. —

»Tujo besedo poslušaj z očmi in ušesi!« pravi Dukić z ljudsko modrostjo (str. 60). Za njegovo besedo to resnično velja.

Inko

D R O B T I N E

O tisku. V referatu o Iličevi knjigi »šta treba izmeniti u zakonu o štampi« je v »Arhivu za pravne i društvene nauke«, organu beogradske pravne fakultete, napisal prof. Arandelović tudi tole: »Kdor se ukvarja v naši državi s peresom, najbolje ve, s kakšnimi težkočami se tudi dandanes borijo pisci, da s tiskom izrazijo svoje misli. Ne samo pisci, ki razpravljajo o aktualnih političnih vprašanjih in ocenjujejo dnevne dogodke, marveč tudi znanstveniki, ki so daleč od dnevnih politike... Treba je poznati na pr. muke zgodovinarjev, ki pišejo o dogodkih iz naše nedavne preteklosti v čisto znanstvenih časopisih in publikacijah... Če samo dejstvo, da obstoji cenzura, zadošča, da pojasni čitateljem, kako često je pisec izpostavljen nerazumevanju in napačnemu pojmovanju svojih misli pri tistih, ki vršijo cenzuro in ki se boje, da bi se ne zamerili svojim predpostavljenim z »liberalnim« ravnanjem nasproti piscem. Po današnjem sistemu ne obstoji svoboda tiska, marveč prepoved svobodnega izražanja misli v tisku.« (str. 268).

Naslednik. Na izpraznjeno mesto predsednika najvišje italijanske znanstvene ustanove (»Italijanske akademije«) je bil po Marconijevi smrti imenovan za njegovega naslednika principe del Nevoso, condottiere in tretjerednik Gabrielle d' Annunzio. — V Franciji pa ga kandidirajo v »Akademiji« na — Masarykovo mesto.

Klaverna bilanca. V neki reviji čitamo: »Kaj ostane resničnemu razumniku na Slovenskem drugega, kot zgroziti se in zapreti oči, kakor je pred leti dejal pesnik. In kaj je tedaj vse naše življenje, če ga tehtaš in ceniš z mero sodobne svetovne antiteze? Ali ne pusta jalova, obupna karikatura življenja?«... — in kar mi ni bilo pri teh izbruhih jasno, je bilo samo to, ali si v njih bolj daje duška sovražstvo do politično nasprotnega tabora ali pa bolj tista poniglava in podla želja in strast, kakor jo ima samo slovenski »intelligent«, strast po tem, da bi bil ponižan, opljuvan. In če ne gre drugače, si naredi to uslugo sam.

Jezik očistite... O čevljih sodi naj kopitar, o jezikovnih in slovničnih vprašanjih jezikoslovec. Če o njih piše Nestrokovnjak, na dolgo in široko, je edini odgovor: »Dosti je!«.

Planinci o enotnem pravopisu. »Planinski vestnik« piše: »Bolje bi stvari služilo, ko bi se pripustila dovoljna doba, da se Pravopis v praksi pisateljevanja neprisiljeno preizkusi in se pisava, ki jo je v marsičem vznemiril, ustali vsaj v glavnem. Potem bi se izdal končni pravopis, kratek in praktičen, tudi — če bi se zdelo potrebno ali umestno — avtoriziran, medtem ko bi sedanji pravopis služil trajno za študij. — Pa seveda: sedanje založništvo bi se moralo zadovoljiti s počasno prodajo.«

O natečajih. Pri kulturnih narodih je navada, da se za velika dela razpisujejo natečaji. Pri nas je drugače: najvišja zgradba v Ljubljani je bila zgrajena brez natečaja in danes že čutimo, kaj smo s tem pridobili; univerzitetna knjižnica prav tako (ko bo dograjena, se bo menda upala javnost o njej spregovoriti). Končno pa je za kraljev spomenik bil objavljen natečaj, a je prodrl za zdaj načrt, ki je bil predložen izven natečaja in za katerega niso veljali osnovni pogoji načrta. Sreča je, da se je vsaj v tem zadnjem primeru javnost ojunčila in spregovorila. Žal, da že ne zdavnaj prej!

Demokracija in diktatura. Ob Mussolinijevem obisku pri Hitlerju, ko so listi prinašali podrobna poročila o strogih varnostnih ukrepih na vsej progi od Rima do Berlina ter o varnostni službi v Nemčiji sami, so nekateri evropski listi objavili tole praško zgodnico: Ko je vodnik po razstavi slovanske umetnosti prišel iz Vladislavove dvorane s skupino Nemcev iz Rajha, je preko dvorišča naglo korakal črno oblečen gospod srednje postave, katerega so vsi z veliko spoštljivostjo pozdravljali. To je vzbudilo pozornost Nemcev in so vodnika vprašali, kdo je oni gospod. »Gospod predsednik«, je kratko odvrnil vodnik. »Kakšen predsednik?« se je v zboru oglasilo nadaljnje vprašanje začudenih rajhovcev. »Predsednik republike, dr. Beneš«, je spet kratko odgovoril vodnik. Nastala je za hip mučna tišina, tedaj jo pa prescka novo vprašanje: »Kako, pa ga nihče ne varuje?« — »Ne, kakor vidite!« je pripomnil vodnik. Po kratkem šepetanju v skupini Nemcev se nekdo izmed njih opogumi in reče na glas: »Potemtakem še lahko zaupamo v staro Evropo, ko je na svetu država, katere predsednik more hoditi okrog sam brez 300 mož telesne garde...«

Samospoznanje? »Patriotizem je prazna beseda, če se ne izkaže v dejanju. Geslo narodnega in državnega edinstva je sama puhlica, če kdo slogo in vzajemno delo za skupno državo dejansko razdira, če državljane raznih političnih in kulturnih smeri ter ver neprestano drugega proti drugemu hujška in jih deli v dva tabora, od katerih da je eden za državo, drugi pa proti njej. Kam vodi taka politika, ki sama sebe proglašja za domoljubno, v resnici pa mir in slogo v tem domu ruši, sejoč samo medsebojno nezaupanje, razdor in sovraštvo, vidimo na neštetihih zgledih v zgodovini, danes pa s posebno nazornostjo ob španski državljanski vojni.« (»Slovenec«, 23. 9. 1937.)

Kdo je Slovenec? Ugleden katoliški list postavlja pri nas že nekaj časa javno trditev, da tvorijo slovenski narod samo oni iz slovenskega ljudstva, ki so v katoliškem taboru. — Ali ne spada tudi ta trditev zraven obsodbe, ki jo je v samospoznanju napisal »Slovenec«?

Cerkev in narod. »Narava se ne da potlačiti in se po vsakem nasilju še mogočnejše uveljavi; to velja tudi in predvsem za zakone, ki ravnaajo in vodijo narodno občestvo... Tudi vsaka socialna teorija, vsak duhoven pokret in institucija, vsaka občečlovečanska ideja se more in mora realizirati le v narodovem duhu, in celo nadnaravno, milostno življenje, kakor nam pravijo največji učeniiki Cerkve, ni pravo in zdravo, če ne temelji na zdravi naravni podlagi narodove čuti in narave.« (»Slovenec«, 19. 9. 1937.)

- »Sodobnost«, neodvisna slovenska revija, I. V., št. 9.
 »Zadružni vestnik«, glasilo Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani, 1937, št. 6, 7, 8, 9.
 »Ženski svet«, Ljubljana, 1937, sept. in oktober.
 »Franjevački vestnik«, Visoko v Bosni, 1937, broj 8—9.
 »Hrvatska smotra« Zagreb, 1937, broj 9.
 »Istra«, glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine, tednik, god. IX., broj 35—40.
 »Javnost«, Beograd, št. 36—42.
 »Mladost«, list srednješkolske mladeži, Zagreb 1937/38, god. XVI., broj 1.
 Narodna demokratija. Napisal Bogomir A. Bogić, Beograd 1936.
 »Naša stvarnost«, Beograd, 9—10.
 »Nova Evropa«, Zagreb, sept. 1937.
 »Pregled«, časopis za politički i kulturni život, Sarajevo 1937, god. XI., knjiga XIII, sv. 157 do 166.
 »Prosveta«, list za savremene probleme i književnost. Sarajevo, god XXI., broj 6—7, junij-julij 1937.
 Srpski književni glasnik, 1937, avg.—okt., 5 zvezkov.
 »Život i rad«, revija, Beograd 1937, god. X., knjiga XXVI, sv. 165.
 »Československo jihoslovanská revue« 1937, VII., št. 5.
 »Psychologie«, časopis pro teoretickou a užitou psychologii, Brno, 1937, číslo 1.

Vse sisteme nalivnih peres
popravlja najceneje

BARAGA LUDVIK—
LJUBLJANA • NEBOTIČNIK

Vsi nadomestni deli,
rezervna zlata peresa,
in najboljša črnila
—vedno na zalogi—

**NARODNA
TISKARNA**

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Ne samo čaj...

Náš čaj

je najboljša domača
zeliščna krepliva pijača.
NAŠ ČAJ dobite v spec.
trgovinah.

**KMETIJSKA DRUŽBA
V LJUBLJANI**

Odslej nabavljajte

*vse pisarniške
in tehnične potrebščine*

za pisarno, urad in dom v trgovini s papirjem

M. Tičar

*Selenburgova ulica št. 1 ali njeni
podružnici na Sv. Petra cesti št. 26.*

»JUGOSLAVIJA«

splošna zavarovalna družba

je ena največjih domačih zavarovalnih družb

Sklepa življenjska zavarovanja po najmodernejših kombinacijah
in najkulantneje tudi požarna, vlomilska, nezgodna in avto-
mobilna zavarovanja, zavarovanja proti razbitju stekla,
transportna zavarovanja in zavarovanja živine

Ravnateljstvo za Dravsko banovino v Ljubljani, Tyrševa c. 15

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50

(v lastnem posloju)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzojavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predujmi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.